

Wojna informacyjna w Internecie

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ
DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY
ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

CENTRUM
STOSUNKÓW
MIĘDZYNARODOWYCH

Analiza

06/2017

www.csm.org.pl

**Partnerzy: API, CEID,
CSM, PSSI, SFPA,
STOPFake**

Autorzy:

Czechy: Jonáš Syrovatka
Mołdawia: Petru Macovei
Polska: Antoni Wierzejski
Słowacja: Dušan Fischer
Ukraina: Margo Gontar
Węgry: Daniel Bartha,
Botond Feledy, András
Rácz

Redakcja: Antoni Wierzejski

Niniejszy raport stanowi podsumowanie projektu „Wojna informacyjna w Internecie. Ujawnianie oraz przeciwdziałanie prokremlowskiej dezinformacji w Europie Środkowej i Wschodniej” współfinansowanego przez Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki. **Głównym zadaniem projektu była analiza narzędzi wykorzystywanych przez Kreml w celu manipulowania opinią publiczną oraz wpływania na środowisko polityczne, społeczne i biznesowe w państwach V4 oraz w Mołdawii i na Ukrainie.**

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

2

Od 1989 r. wszystkie rosyjskie propozycje (od koncepcji „Wspólnego Europejskiego Domu” Gorbaczowa po „Nową Architekturę Bezpieczeństwa Europejskiego”) miały ten sam cel – zlikwidować lub chociaż osłabić wewnętrzną spójność istniejących instytucji transatlantyckich i europejskich (takich jak NATO i UE) oraz obecność i wpływ Stanów Zjednoczonych w Europie. Często były one projektowane dla poszczególnych państw i współtowarzyszyły agresywnym działaniom Rosji w regionie oraz kampaniom dezinformacyjnym, służącym fragmentaryzacji i zachwianiu jedności europejskiej oraz podważeniu relacji transatlantyckich. Działania te stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa europejskiego – dlatego też powinny być ujawniane.

Przypadki dezinformacji analizowaliśmy podobnie, jak robi to EU East Stratcom Team – zespół powołany do życia w 2015 r., aby odnieść się do problemu kampanii dezinformacyjnych prowadzonych przez Rosję. Prezentowane co tydzień raporty w postaci Disinformation Review – są najważniejszą inicjatywą w Europie, jeśli chodzi o obalanie tez zawartych w materiałach dezinformacyjnych. Dlatego zdecydowaliśmy się zastosować metodologię zespołu oraz najlepsze praktyki poszerzone o nowe funkcje w tabelce, w której opisu-

jemy dezinformujące artykuły. Każdy z partnerów przeanalizował media internetowe w swoim kraju między lipcem a październikiem 2016 r. Konsorcjum uznało, że partnerzy najlepiej znają pejzaż stron dezinformujących – dlatego zdecydowaliśmy się nie ingerować w decyzję dotyczącą wyboru stron do analizy. Przykłady propagandy/dezinformacji były analizowane pod kątem: daty publikacji, tytułu, linku do materiału, rodzaju publikacji, źródła dezinformacji, opisu strony, „dużego” tematu (czyli narracji), opisu dezinformującego/falszywego lub zniekształconego tekstu, sprostowania/faktów oraz techniki. Jeśli chodzi o *trolling* przeanalizowane zostały komentarze pod jednym artykułem w Polsce, który miał ponad 2000 komentarzy, z których „wyciągnięte” zostały kluczowe narracje. *Trolling* w mediach społecznościowych nie był analizowany w tym projekcie, podobnie jak filmy na YouTube.

Podczas trwania projektu nasza grupa projektowa (konsorcjum) nawiązała współpracę z EU East Stratcom Team, do którego wysłane były przykłady dezinformacji (zespół ten to w głównej mierze sieć wolontariuszy). Do tej pory około 30 przypadków zgłoszonych w tym projekcie opublikowano w Disinformation Review. Mamy nadzieję, że kooperacja ta będzie trwała po zakończe-

WOJNA INFORMACYJNA W INTERNECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

3

niu projektu. Warto zauważyć, że np. przypadki dezinformacji z Polski były pierwszymi zgłoszonymi przez polskie źródło, które pojawiły się w Disinformation Review. Jest to jeden z praktycznych efektów tego projektu. Należy też wspomnieć, że PSSI (Prague Security Studies Institute) był najbardziej aktywnym kontrybutorem konsorcjum do Disinformation Review. Mimo że wnioski tej analizy zostały wybrane z przypadków znalezionych w lipcu–październiku 2016 r., staraliśmy się również ocenić bardziej ogólne tendencje w analizowanych krajach, aby uzyskać lepszy obraz sytuacji.

CZECHY

Kanały

Od wybuchu kryzysu ukraińskiego kampaniom dezinformacyjnym poświęca się coraz większą uwagę w Republice Czeskiej. Według szacunków istnieje tam około 40 stron internetowych służących dezinformowaniu społeczeństwa¹. Nie należy jednak

ograniczać się wyłącznie do nich – inne kanały, takie jak Facebook czy YouTube, mogą być skutecznie wykorzystywane do tego celu.

Liczba autorów dostarczających treści tym kanałom jest trudna do oszacowania. Po pierwsze, Internet jest doskonały, jeśli chodzi o możliwość zachowania anonimowości (a nawet gdy autor jest podpisany, czasem trudno potwierdzić prawdziwe źródło informacji). Po wtóre, kanały te są ze sobą ściśle powiązane, co oznacza, że powielają artykuły z podobnych źródeł.

W przypadku liczby czytelników możemy zaś mówić jedynie o szacunkach. Wprawdzie niektóre z kanałów (np. Facebook) podają statystyki wyświetleń strony, ale znaczenie tych informacji jest wątpliwe. Po pierwsze, niełatwo udowodnić, czy profile osób śledzących daną stronę (czyli tych, które ją polubiły) nie są generowane za pośrednictwem płatnych kampanii. Po drugie, z pewnością nie wszyscy czytelnicy alternatywnych źródeł informacji są aktywni w sieciach społecznościowych. Wziąwszy pod uwagę te ograniczenia, jako dane do niniejszej analizy wykorzystaliśmy liczbę osób śledzących oraz wskaźnik „mówi o tym” (liczba aktywnych interakcji: polubienia, udostępnienia, komentarze itp.) na Facebooku. Zasięg kanałów YouTube

¹Echo24 (27.02.2015) – <http://echo24.cz/a/isYwV/42-ceskych-a-slovenskych-webu-ktere-siri-ruske-lzi>

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

4

jest zaś określony według liczby subskrybentów i wyświetleń. Opierając się na kilku kryteriach, możemy podzielić kanały dostarczające alternatywne źródła informacji w czeskiej przestrzeni internetowej na pięć grup:

- **Strony teorii spiskowych**
- **Media alternatywne**
- **„Media pomostowe”**
- **Strony na Facebooku**
- **Kanały na YouTube**

Strony teorii spiskowych mają ograniczoną liczbę opublikowanych artykułów (około 5 do 10 na tydzień) i ograniczoną grupę czytelników (nie tylko z perspektywy ilościowej² – ich odbiorcy to osoby o skłonnościach do wiary w takie teorie). Komentarze i sensacyjne wiadomości na tych stronach przeważają nad tekstami o wydarzeniach bieżących. Teksty są zaś mieszanką faktów, bezpodstawnych założeń i teorii spiskowych. Język jest agresywny, emocjonalny, często wulgarny. Użyte grafiki i

tytuły wybierane są tak, aby wywołać silne emocje.

Przykładami stron teorii spiskowych są *Aeronet.cz*³, *Protiproud.cz*⁴, witryna Instytutu Słowiańskich Studiów Strategicznych (ISSTRAS)⁵, *Novarepublika.cz*⁶ (strona warta uwagi, gdyż jej założyciele byli w stanie zorganizować kilka publicznych seminariów⁷), *Bezpolitickekorektnosti.cz*⁸ czy *Czechfreepress.cz*⁹.

³ Aeronet.cz – <http://aeronet.cz/news/>

⁴ Protiproud.cz – <http://protiproud.parlamentnilisty.cz/>

⁵ ISSTRAS.cz – <http://www.isstras.eu/cs/>

⁶ Novarepublika.cz –

<http://www.novarepublika.cz/>

⁷ Novarepublika.cz (08.04.2017) – <http://www.novarepublika.cz/2017/04/vidaa-z-jihlavskeho-seminare-nove.html>

⁸ Bezpolitickekorektnosti.cz –

<http://www.bezpolitickekorektnosti.cz/>

⁹ CzechFreePress.cz –

<http://www.czechfreepress.cz/>

² Według liczb z Facebooka.

WOJNA INFORMACYJNA W INTERNECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

5

Kanały ¹⁰	Polubienia	Osoby, które o tym mówią ¹¹	
<i>Aeronet.cz</i>	2 202	234	źródła oficjalne, a w artykułach odróżnia się komentarze od faktów. Używany język jest umiarkowany. Jeśli chodzi o zasięg Facebooka, odbiorców można policzyć w dziesiątkach tysięcy. Artykuły często prezentują problem w sposób jednostronny i koncentrują się na tematach, które mogą być postrzegane jako niewygodne dla zachodnich mediów głównego nurtu.
<i>Protiproud.cz</i>	13 508	3 081	
<i>ISSTRASS</i>	XXX	277	
		członków (grupa na FB)	
<i>Czechfree-press.cz</i>	12 197	20	
<i>Bezpolitickéotickéorektnosti.cz</i>	19 052	7 324	Przykłady mediów alternatywnych: <i>CZ Sputnik</i> ¹² (czeski oddział rosyjskiego Sputnika), <i>Eurodenik.cz</i> ¹³ (należący do rosyjskiego biznesmena ¹⁴), <i>ČeskoAktuálně.cz</i> ¹⁵ lub popularny <i>AC24.cz</i> ¹⁶ (mający około 225 000 czytelników miesięcznie ¹⁷). Redakcja <i>AC24.cz</i> publikuje też drukowany magazyn „Vědomí” ¹⁸ .

Media alternatywne starają się wyglądać jak media informacyjne głównego nurtu. W publikowanych materiałach mniej lub bardziej śledzą (głównie zagraniczne) wiadomości. Na ogół cytowane są przez nie

¹⁰ Policzone 29.05.2017.

¹¹ Liczba aktywnych interakcji – polubienia, udostępnienia, komentarze.

¹² CZ Sputnik.cz – <https://cz.sputniknews.com/>

¹³ Eurodenik.cz – <http://eurodenik.cz/>

¹⁴ Neovlini.cz (25. 02. 2016) – <http://neovlini.cz/propagandisticky-eurodenikcz-vlastni-rusti-byznysmeni/>

¹⁵ ČeskoAktuálně.cz – <http://ceskoaktualne.cz/>

¹⁶ AC24.cz – <http://ac24.cz/>

¹⁷ NetMonitor.cz (dane z kwietnia 2017) –

<http://www.netmonitor.cz/verejne-vystupy>

¹⁸ Vědomí.cz – <http://vedomi.cz/>

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

6

Kanały ¹⁹	Polubienia	Osoby, które o tym mówią ²⁰
<i>CZ Sputnik</i>	21 056	3 630
<i>Eurodenik.cz</i>	6 703	5 606
<i>AC24.cz</i>	84 562	14 040
<i>Časopis Vědomí</i>	9 290	354
<i>ČeskoAktuálně.cz</i>	25 197	3 751

Określenie **media pomostowe** oznacza kanały funkcjonujące już w ramach mediów głównego nurtu. Portale te mogą służyć jako pomost dla stron teorii spiskowych²¹. Język opublikowanych artykułów (a zwłaszcza tytułów) jest wysoce emocjonalny, czasami bez związku z samym tekstem. Kanały te zapewniają przestrzeń szerokiego spektrum głosów, co może

legitymizować bardziej ekstremalne postawy. Autorzy opublikowanych artykułów raczej nie są anonimowi, cytaty mają swoje odniesienia, a struktura zespołu redakcyjnego jest jawna²². Istnieje jednak też przestrzeń do publikowania, która jest udostępniana nieznanym autorom, publikującym na stronach teorii spiskowych. Liczba czytelników mediów pomostowych jest porównywalna z liczbą odbiorców mediów głównego nurtu.

Najbardziej znanym medium tego typu jest *Parlamentnilisty.cz*²³ (przyciąga około 800 000 czytelników miesięcznie²⁴). Jego rola jako medium pomostowego dla kanałów stron teorii spiskowych jest łatwa do uchwycenia – w ramach tej samej domeny działają serwisy takie jak *EUportal.cz*²⁵, *EUrabia.cz*²⁶ czy *FreeGlobe.cz*²⁷, które rozpowszechniają dezinformacje i teorie

¹⁹ Policzone 29.05.2017.

²⁰ Liczba aktywnych interakcji – polubienia, udostępnienia, komentarze.

²¹ RESPEKT (22.01.2017) – <https://www.respekt.cz/politika/parlamentni-listy-jsou-mostem-mezi-serioznimi-informacemi-a-proruskou-manipulaci>

²² Patr: *Parlamentnilisty.cz* – redakcja –

<http://www.parlamentnilisty.cz/redakce/redakce/>

²³ *Parlamentnilisty.cz* –

<http://www.parlamentnilisty.cz/>

²⁴ *NetMonitor.cz* (dane z kwietnia 2017) –

<http://www.netmonitor.cz/verejne-vystupy>

²⁵ *EUportal.cz* –

<http://euportal.parlamentnilisty.cz/default.aspx>

²⁶ *EUrabia.cz* –

<http://eurabia.parlamentnilisty.cz/default.aspx>

²⁷ *FreeGlobe.cz* –

<http://freeglobe.parlamentnilisty.cz/default.aspx>

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

7

spiskowe (głównie na temat islamu lub migracji). Kolejnym medium pomostowym jest *Prvnízpravy.cz*²⁸.

Kanal ²⁹	Polubienia	Osoby, które o tym mówią ³⁰
---------------------	------------	--

<i>ParlamentniListy.cz</i>	44 375	7 088
----------------------------	--------	-------

Strony na Facebooku różnią się od wymienionych powyżej. Ich treści są bardziej zróżnicowane i działają w inny sposób – znaczenie tych platform zależy od poziomu aktywności ich zwolenników, którzy mogą rozpowszechniać treści wśród innych użytkowników o tym samym profilu.

Przykłady stron: Facebookowa (FB) strona *We are here at home.com*³¹ skupia się głównie na kwestiach związanych

z uchodźcami i niebezpieczeństwem islamizacji Europy. Na stronie FB *Zprávy (News)*³² poruszane są zaś także kwestie związane z islamem. Ponadto popiera się tam czeskiego prezydenta Miloša Zemana. Te dwie strony są ze sobą połączone – ich dane kontaktowe na FB są identyczne (@zpravy)³³.

Kanal ³⁴	Polubienia	Osoby, które o tym mówią ³⁵
---------------------	------------	--

<i>We are here at home.com</i>	83 486	15 593
--------------------------------	--------	--------

<i>Zprávy</i>	11 392	4 243
---------------	--------	-------

²⁸ <http://prvni-zpravy.parlamentnilisty.cz/>

²⁹ Policzone 29.05.2017.

³⁰ Liczba aktywnych interakcji – polubienia, udostępnienia, komentarze.

³¹ „We are here at home.com” - <https://www.facebook.com/zpravy.cz/?fref=ts>

³² Zprávy - https://www.facebook.com/pg/zpravy/about/?ref=page_internal

³³ We are at home.com: https://www.facebook.com/pg/zpravy.cz/about/?ref=page_internal vs. Zprávy/dane kontaktowe (https://www.facebook.com/pg/Zpravy/about/?Ref=page_internal)

³⁴ Policzone 29.05.2017.

³⁵ Liczba aktywnych interakcji – polubienia, udostępnienia, komentarze.

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

8

Kanały YouTube, zwłaszcza w połączeniu z innymi kanałami, również są skutecznym narzędziem wywierania wpływu na społeczeństwo. Ich atrakcyjność wynika z publikowania materiałów wideo.

Przykłady: Treści kanału *Česká nezávislá televize* (czeska niezależna telewizja)³⁶, założonego w 2011 r. przez emeryta Petra Černego, oparte są na informacjach pochodzących z innych alternatywnych źródeł informacji³⁷. *Svobodný vysílač* (Wolny nadajnik³⁸), utworzony w 2013 r., ma z kolei zróżnicowaną treść – prezentuje komentarze polityczne i wywiady z nieistotnymi politykami, programy o historii, stylu życia lub teoriach spiskowych.

Kanał ³⁹	Subskrybenci	Liczba wyświetleń
<i>Česká nezávislá televize</i>	7 046	2 472 984
<i>Svobodný vysílač</i>	4 028	2 273 756

Główne narracje

Najbardziej znane narracje czeskich kanałów dezinformacji dotyczyły uchodźców z krajów arabskich i zagrożenia islamizacji Europy. W ich ramach podejmowano także takie tematy jak: przypadki brutalnych przestępstw popełnionych przez migrantów w miastach europejskich, ataki terrorystyczne lub rozważania o stosowaniu prawa islamskiego^{40,41,42}. Kryzys migracyjny jest tu

³⁶ Česká nezávislá televize – <https://www.youtube.com/user/svobodnatv/about>

³⁷ Aktuálně.cz (30.04.2017) – <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/zadny-sarin-v-syrii-umirali-herci-duchodce-z-decina-vysilac-l/r~6bae2a882cb411e7903d0025900fea04/>

³⁸ Svobodný vysílač – https://www.youtube.com/channel/UCUJFCkx_UVGGBWIGZedvKw/videos

³⁹ Policzone 29. 5. 2017

⁴⁰ „Migranci zgwałcili 15-latkę niedaleko Znojmo...”, EUportál (20.05.2017) – <http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/17303-uprchlici-znasilnili-nedaleko-od-znojma-15lete-devce-krome-podezreleho-19leteho-afghance-ktery-je-ve-vazbe-jde-jeste-o-dva-somalce-ve-stejnem-veku.aspx>

⁴¹ „Włoskie miasta upadają z powodu migrantów”, EUportál (21.05.2017) – <http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/17307-italska-mesta-kvuli-imigrantum-kolabuji->

WOJNA INFORMACYJNA W INTERNECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

9

często przedstawiany jako spisek światowych elit⁴³⁴⁴ lub demonstracja niezdolności europejskich polityków do znalezienia skutecznego rozwiązania⁴⁵. Ksenofobicznych doniesień o innych grupach etnicznych (o przemocy młodych Cyganów⁴⁶ czy

o tzw. żydowskim spisku⁴⁷) było niewiele, choć były obecne.

Kolejnym popularnym tematem były krytyka zachodnich elit politycznych. Stany Zjednoczone określane były jako państwo agresywne i dążące do wojny⁴⁸⁴⁹, które zagraża światu. Elita UE była zaś przedstawiana jako słaba, naiwna i stronnicza ze względu na ideologię polityczną⁵⁰.

Istotna była także kwestia wyborów w krajach zachodnich. Zazwyczaj narracja związana z wyborami w USA miała na celu zdyskredytowanie kandydatki Demokratów

obyvatelstvo-je-jiz-potreti-za-sebou-na-pokraji-zhrouceni.aspx

⁴² „Muzułmanie zmienili strategię i podbijają Wiedeń poprzez migrację oraz przyrost naturalny”, EUportál (01.05.2017) – <http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/17146-muslimove-zmenili-strategii-a-dobývaji-viden-migraci-a-porodnosti-fotografie-z-nichz-mrazi.aspx>

⁴³ „Kryzys migracyjny planowany był od zakończenia drugiej wojny światowej”, Parlamentnilisty.cz (25. 04.2017) – <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Migracni-krize-byla-planovana-od-konce-svetove-valky-muslimove-jsou-jen-loutky-Monstrum-Merkelova-a-ohavna-EU-Snad-Trump-zjist-ze-je-klaman-Znalec-islamuz-Kanady-hovori-485173>

⁴⁴ „Wyciekł raport: miliardier George Soros stara się używać migracji, by wzmocnić swoją pozycję”, Eurodenik.cz (17.08.2016) – <http://eurodenik.cz/zpravy/unikla-zprava-miliardar-george-soros-chce-vyuzit-migracni-krize-k-posileni-sveho-vlivu>

⁴⁵ „Skompromitowana Merkel oraz skonfundowani czescy gospodarze”, CZSputnik (26.08.2016) – <http://cz.sputniknews.com/ceskarepublika/20160826/3754997/merkelova-rozpaky-cesko-zmatek-praha.html>

⁴⁶ „Stosujący przemoc Cygan terroryzuje Nachod a policja nic nie robi”, EUportál (30.04.2017) – <http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/17187->

agresivni-cikan-terorizuje-nachod-a-stat-s-tim-nic-nedela-podivejte-se-na-reportaz-tv-nova.aspx

⁴⁷ „Wybory we Francji wygrane przez rodzinę Rothschildów oraz syjonistów z londyńskiego City”, Aeronet.cz (8.5.2017) –

<http://aeronet.cz/news/francouzске-prezidentske-volby-vyhrala-rodina-rothschild-a-sioniste-z-londynskeho-city-byli-jsme-svedky-hry-na-alternativu-prodana-nevesta-nebo-prodane-volby/>

⁴⁸ „Czy USA przygotowują kolejną operację pod obcą flagą w Syrii?”, AC24.cz (11.10.2016) –

<http://www.ac24.cz/zpravy-ze-sveta/8940-usa-falesna-vlajka-novinar-americke-letouny-rusko>

⁴⁹ „USA i Arabia Saudyjska udostępniają korytarze dla 9 tysięcy bojowników ISIS z irackiego Mosulu do Syrii”, Zvědavec.org (15.10.2017) – <http://www.zvedavec.org/komentare/2016/10/7056-usa-a-saudove-poskytnou-9000-bojovniku-isis-volny-pruchod-z-irackeho-mosulu-do-syrie.htm>

⁵⁰ „Francuski rząd jest przykładem totalnej idio-kracji”, Bezpoltickékorektnosti.cz (19.05.2017) – <http://www.bezpoltickékorektnosti.cz/?p=88984>

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

10

– Hillary Clinton^{51,52,53}. W przypadku francuskich wyborów prezydenckich Emmanuel Macron został przedstawiony jako kandydat światowej elity, a następnie jego zwycięstwo jako oszustwo wyborcze⁵⁴. Kryzys na Ukrainie to inna popularna narracja. Kraj ten był regularnie przedstawiany jako upadły i rządzony przez niekompetentny rząd, który terroryzuje własnych obywateli⁵⁵.

⁵¹ „Czy Hillary ma epilepsję lub została opętana przez demona?”, Prvnízprávy.cz (30.06.2016) – <http://prvnizpravy.parlamentnilisty.cz/zpravy/zpravvy/je-hillary-epileptickou-nebo-demonem-posedla-video/>

⁵² „Video: Hillary Clinton dostała ataku na scenie i musiała wziąć tabletkę”, Aeronet (09.06.2016) – <http://aeronet.cz/news/video-hillary-clinton-prodelala-svuj-dosud-nejtezsi-zachvat-kasle-behem-projevu-primo-na-podiu-si-musela-vzit-prasek-cz-titulky/>

⁵³ „Satanistyczna sieć Hillary Clinton ujawniona”, New World Order Opposition – <http://www.nwoo.org/2016/11/11/satanisticka-sit-hillary-clintonove-odhalena/>

⁵⁴ „Mason od Rockefellerów dostał klucz do Pałacu Elizejskiego”, Protiproud.cz (08.05.2017) –

<http://protiproud.parlamentnilisty.cz/politika/3119-rockefelleruv-zednar-dostal-klice-od-elysejskeho-palace-dalsi-podivne-hlasovani-elity-eu-slavi-opatrne-rec-symbolu-vprimem-prenosu-vypukne-ve-francii-obcanska-valka-lze-prechycit-dabla.htm>

⁵⁵ „Ukrainę czeka demograficzna katastrofa”, NWO

(10.08.2016) <http://www.nwoo.org/2016/08/10/u>

Od czasu do czasu prezentowane były pozytywne narracje dotyczące Rosji. **Strony teorii spiskowych** oraz **kanały YouTube** opisywały Rosję jako głównego przeciwnika agresywnych Stanów Zjednoczonych i państwo, które cechuje pewien stopień stabilności⁵⁶. **Alternatywne media** starały się wspomnieć o Rosji w powiązaniu z innymi kwestiami niż polityczne, np. opisując sukcesy jej naukowców lub sportowców⁵⁷. Jeśli chodzi o elitę polityczną Rosji, Władimir Putin był charakteryzowany jako sprytny mąż stanu⁵⁸.

Media pomostowe wyróżniają się szerokim spektrum różnorodnych głosów (w tym

[krajina-se-ocitla-za-hranici-demograficke-katastrofy/](#)

⁵⁶ „Bomba w rękach Putina...”, Protiproud.cz (25.05.2017) –

<http://protiproud.parlamentnilisty.cz/politika/3147-bomba-v-putinovych-rukach-silnejsi-nez-atomova-klic-k-tajemstvi-dneska-proc-je-rusko-tak-vojensky-silne-pentagon-ma-tezkou-migrenu-latani-der-a-procitnuti-do-reality-kolik-papirovyh-dolaru-je-za-dreveny-rubl.htm>

⁵⁷ „Darmowe leki dla wszystkich są możliwe”, SputnikCZ (06.05.2017) –

<https://cz.sputniknews.com/svet/201705065236305-Rusko-bezplatne-leky/>

⁵⁸ „Błędy i iluzje Zachodu a realizm Putina”, (24.04.2017) –

<http://ceskoaktualne.cz/2017/04/zpravy-ze-sveta/focus-nepriznane-chyby-iluze-zapadu-narazily-na-putinuv-realismus/>

WOJNA INFORMACYJNA W INTERNECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

11

niekorzystnych dla Rosji), co zwiększa ich wyjątkowość. Trafiliśmy tu nawet na artykuły przedstawiające Rosję jako ofiarę agresji zachodniej. Na **Facebooku** Władimir Putin był zaś jednym z niewielu polityków, którego przedstawiano w pozytywnym świetle⁵⁹.

Techniki manipulacji

Techniki wykorzystywane przez wyżej wspomniane kanały są zróżnicowane. Strony teorii spiskowych, strony z Facebooka i kanały YouTube czerpią z teorii spiskowych, opowiadanych emocjonalnym językiem, za pomocą zmanipulowanych tytułów i wymownej grafiki. Media alternatywne i pomostowe wykorzystywały natomiast pozornie obiektywne wiadomości, by na ich podstawie zbudować lansowane przez siebie teorie i doniesienia. Cel wszystkich obserwowanych kanałów był jednak spójny – wywoływać negatywne emocje odbiorców docelowych.

⁵⁹ EH/analiza treści kampanii: We are here at home (21.06.2016) – <http://www.evropskehodnoty.cz/wp-content/uploads/2017/02/Anal%C3%BDza-obsahu-kampan%C4%9B3.pdf>

Najważniejsze elementy technik manipulacji wykorzystywanych przez kanały z czeskiego środowiska informacyjnego:

- **Skupienie się na tematach związanych z polityką zagraniczną** – większość artykułów opisywała wydarzenia, które miały miejsce za granicą. Polityka krajowa była poruszana jedynie wówczas, gdy wewnętrzna dynamika umożliwiała różne wątpliwe interpretacje wydarzeń (np. podczas kryzysu politycznego na początku maja 2017 r.⁶⁰⁶¹).

⁶⁰ „Rozpoczął się Majdan w Pradze? Opinia”; CZSputnik (11.05.2017) – <https://cz.sputniknews.com/ceskarepublika/201705152168163-praha-majda-zahajeni-ivan-kratochvil/>

⁶¹ „Babiš: „Mogą mnie zabić, ale nie podam się do dymisji. Cały parlament przeciw Babiszowi”; Aeronet.cz (10. 05.2017) – <http://aeronet.cz/news/babis-muzete-me-i-zabit-ale-nebudu-rezignovat-neodejdu-z-politiky-cely-parlament-proti-babisovi-opakuje-se-scenar-jako-z-dob-likvidace-vita-barty-jenom-to-ma-drsnejsi-okraje/>

⁶² „Niesamowita masowa kampania prowadzona każdymi środkami, by oczernić Babisza”; EU-portal (09.05.2017) – <http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/17262->

WOJNA INFORMACYJNA W INTERNECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

12

- **Ekspresyjny język** – stosowanie dosadnego języka, nawet wulgaryzmów.
- **Manipulujące tytuły** – zazwyczaj długie i emocjonalne (nie zawsze zgodne z resztą tekstu).
- **Manipulujące grafiki** – jako ilustracja tekstu używane są niezwiązane z tekstem obrazy, wywołujące negatywne emocje.
- **Nieprawidłowe lub niemożliwe do zweryfikowania źródła** – stosowanie anonimowych źródeł, bez dalszych wyjaśnień, lub powoływanie się na oświadczenia wątpliwych władz⁶³.
- **Generalizacje** – teksty zawierały ogólne/skrajne wnioski dotyczące konkretnych grup, oparte na indywidualnych przykładach⁶⁴.
- **Niezależni eksperci** – powoływanie się na ekspertów lub pozorne odkrycia naukowe w celu uzyskania większej wiarygodności⁶⁵.
- **Falszywe lub zniekształcone wiadomości** – oświadczenia, informacje lub obrazy są sfalszowane lub jednostronnie zinterpretowane⁶⁶.
- **Jednostronna interpretacja** – w tekstach bezkrytycznie akceptuje się punkt widzenia jednej strony opisanego problemu.

[neuveritelna-masivni-medialni-kampan-vedena-vsemi-prostredky-ma-dehonestovat-babise-a-odsoudit-babise-jako-lhare-a-podvodnika-kdyz-uz-neni-mozne-ho-zbavit-prizne-volicu-jinak.aspx](#)

⁶³ „Ukraińscy żołnierze zbombardowali kontrolowane przez Kijów przedmieścia Doniecka”, CZSputnik.cz (26.05.2017) – <https://cz.sputniknews.com/svet/201705265357125-ukrajinsti-vojaci--Kyjev-osrevlovani-DLR/>

⁶⁴ „Maczeta, siekiera, nóż, pistolet, bomba”, Bezpoltickékorketnosti (29.07.2016) – <http://www.bezpoltickékorketnosti.cz/?p=76801>

⁶⁵ „Spójrzmy prawdzie w oczy - przyszłość Wielkiej Brytanii jest muzułmańska”, EUportál (17.05.2017) – <http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/17221-priznejme-si-fakta-realisticcka-budoucnost-britanie-je-islamska.aspx>

⁶⁶ „Muzułmanie na północy Czech ćwiczą strzelanie z karabinu. Przygotowania do intifady w Czechach?”, Aeronet.cz (07.07.2016) – <http://aeronet.cz/news/muslimove-na-severu-zech-trenuji-strelby-ze-samopalu-priprava-kombatantu-na-vyhlaseni-intifady-v-ceske-republice-hlavne-at-vlada-nezapomene-lidem-odebrat-zbrane-aby-se-nemohli-branit/>

WOJNA INFORMACYJNA W INTERNECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

13

WĘGRY

Kanały

Obecnie na Węgrzech istnieje 80–100 stron internetowych, które szerzą narracje Kremla. Zdecydowana większość z nich nie wydaje się mieć jednak realnego wpływu na społeczeństwo, przynajmniej nie można tego zweryfikować na podstawie liczby udostępnień i polubień na Facebooku. Kanały te działają głównie w blogosferze. Propagandowych stron internetowych, które są naprawdę wpływowe (ich artykuły zyskują setki polubieni i udostępnień na FB), jest zaś 6–10.

Nie wszystkie z wyżej omówionych stron są aktywne w sferze mediów społecznościowych, przynajmniej nie bezpośrednio. Ze względu na brak „kultury Twittera” jedynie na Facebooku znajdziemy istotne prorosyjskie strony w języku węgierskim. Podczas realizacji projektu znaleźliśmy i śledziliśmy jedynie 10 prokremlowskich stron na FB, z 2000 lub więcej polubieniami, które regularnie udostępniają treści propagandowe, głównie z *hidfo.ru* lub z powiązanych z RT źródeł.

Co należy podkreślić, prokremlowska dezinformacja często pojawia się na Węgrzech w mediach głównego nurtu, zwłaszcza w kanałach i gazetach kontrolowanych

przez państwo. Taka sytuacja nie występuje w innych państwach Grupy Wyszehradzkiej.

Z pewnością najważniejszym organem mediów głównego nurtu jest państwowa agencja prasowa MTI, zwłaszcza że dostarcza informacje za darmo. Z tego powodu jest odbierana i może wywierać wpływ na terenie całych Węgier. Należy przy tym dodać, że MTI nie publikuje fałszywych/sfabrykowanych wiadomości. Daje jednak miejsce na prezentowanie prokremlowskich opinii, przedstawianych albo przez kluczowych polityków, albo przez wpływowe gazety, które działają jako ważne kanały dezinformacyjne na kilku poziomach. Dotyczy to np. określania separatystów ze wschodniej Ukrainy w taki sposób, jakby byli prawowitym państwem, czy obwinianie Stanów Zjednoczonych o masową śmierć cywilów w Syrii.

Co więcej, wszystkie główne dzienniki zawierają artykuły, które można zakwalifikować jako częściowo prokremlowską dezinformację. Pomiedzy dwoma prawicowymi tytułami da się jednak wyłonić istotne różnice. Jeden jest prorządową, niemal skrajnie prawicową (dlatego w miarę marginalną) gazetą należącą do kontrowersyj-

WOJNA INFORMACYJNA W INTERNECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

14

nego, prorządowego oligarchy. W redakcji tego pisma, jak i w drugim tytule, publikowane są teksty dezinformujące oraz propagandowe na tematy antynatowskie i antyunijne. Dane dziennikarzy są jawne, a wielu z nich ma bliskie powiązania z Rosją i rosyjskimi ideologami. Cała redakcja ma wyraźne preferencje polityczne. Drugi tytuł to niezależny dziennik, często krytyczny wobec rządu. Publikuje w nim kilku dziennikarzy znanych ze swoich prorosyjskich poglądów. Czołowy dziennikarz zajmujący się polityką zagraniczną śmiało może być nawet charakteryzowany jako *Russlandverteher* – to bardzo dobrze poinformowany (od wielu lat) ekspert ds. Rosji, na długo, zanim Moskwa rozpoczęła swoją działalność skoordynowanej dezinformacji. Jego publikacje stanowią doskonały przykład tego, jak trudno jest odróżnić prawdziwe przekonania od zamierzonych operacji dezinformacyjnych. Teksty te przyczyniają się też do obecności prokremlowskiej narracji w dyskursie węgierskiej prasy mainstreamowej.

Istnieje jeszcze kilka przykładów mniej lub bardziej znaczących dziennikarzy, których punkt widzenia współgra z narracją prokremlowską, ale ich postawa jest bardziej zakorzeniona w historycznie prowschodnich nastrojach na Węgrzech niż we współcze-

snej prokremlowskiej propagandzie (znacząca część mitologii węgierskiej łączy się ze Wschodem).

Warto zwrócić jeszcze uwagę na kilka łańcuszków internetowych wśród starszej populacji – na Węgrzech żyje 3 000 000 emerytów. Trudno jest zmierzyć i dotrzeć do tych kanałów. Ich efektywność jest znacznie wyższa niż jakiegokolwiek portalu informacyjnego - nadawca zna odbiorcę, w związku z czym ten drugi jest skłonny wierzyć w otrzymaną informację, nawet wówczas, gdy jest to często skopiowany artykuł prokremlowski.

Główne narracje

Prokremlowska dezinformacja wyprodukowała zaskakująco mało treści specjalnie dopasowanych do węgierskiego społeczeństwa (to istotna różnica w porównaniu do sytuacji w Polsce). Prokremlowscy aktywiści przegapili okazję, by zagrać na antyrumuńskich, antysłowackich czy nacjonalistyczno-rewizjonistycznych postawach, obecnych w niektórych warstwach węgierskiego społeczeństwa. Jedynym wyjątkiem było aktywne szerzenie treści antymigracyjnych – publikowały je zarówno media propagandowe, jak i te kontrolowane przez węgierski rząd. W tym konkretnym przy-

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

15

padku interesy Rosji oraz węgierskiego rządu pokrywały się – obie strony były zainteresowane osłabieniem UE, co utrudnia wypracowanie wspólnego rozwiązania na szczeblu unijnym. Ze względu na trwającą kampanię antymigracyjną rządu węgierskiego antymigracyjne „newsy” nie mogą być rozpatrywane jako szczególnie węgierska narracja, była ona bowiem rozpowszechniana także gdzie indziej.

Powody względnego braku specyficznych narracji przeznaczonych dla Węgier nie są znane. Być może – choć to mało przekonujące – media nie miały świadomości takich możliwości. Bardziej prawdopodobne jest natomiast, że operacyjni i strategiczni planiści prokremlowskiej dezinformacji uważają węgierską populację za przyjazną, już przekonaną, w związku z czym nie widzieli potrzeby, by przeprowadzać poważne kampanie informacyjne. Wreszcie może być i tak, że planistom zwyczajnie zabrakło zasobów ludzkich – do prowadzenia działań informacyjnych na Węgrzech trzeba bowiem zatrudnić Węgrów (nie zadziała tu *trolling* w języku angielskim; Węgrzy wymagają narracji w swoim rodzimym języku).

Innym powodem niskiego poziomu propagandy skoncentrowanej na Węgrzech może być fakt, że większość Węgrów – jak Sło-

waków i Czechów – chce, by ich kraj był między Zachodem i Wschodem, co potwierdza najnowszy sondaż GLOBSEC Policy Institute. Oznacza to, że cel Rosji, czyli zmniejszenie zaufania wobec sojuszników i instytucji, faktycznie został osiągnięty.

Rosyjskie wysiłki koncentrowały się więc na rozpowszechnianiu ogólnej dezinformacji, bez tematyki „szytej na miarę” dla Węgier. Głównymi celami strategicznymi narracji było:

- zachwianie zaufania do UE;
- wzmocnienie nastrojów antymigracyjnych oraz antyuchodźczych;
- generowanie i wzmacnianie nastrojów antynatowskich;
- generowanie i wzmacnianie antyamerykanizmu;
- zdyskredytowanie Ukrainy, poprzez przedstawienie jej jako kraju rządzonego przez faszystów, agresora, państwa skorumpowanego oraz upadłego;
- zdyskredytowanie raportu zespołu dochodzeniowego o zestrzeleniu samolotu malezyjskich linii lotniczych Malaysian Airlines (lot MH17);
- zdyskredytowanie liberalnych wartości, podejścia do praw człowieka oraz organizacji pozarządowych promujących te wartości.

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

| Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

16

Techniki manipulacji

Prokremłowska dezinformacja lubi, by „newsy” produkowane przez rosyjskie strony dezinformujące krążyły i były przetwarzane w innych krajach w celu uzyskania dodatkowej wiarygodności oraz by zwielokrotnić efekt jednego materiału prasowego. Spektakularnym przykładem takiego działania był artykuł wyprodukowany przez *globalresearch.ca* o amerykańskich samolotach bojowych F/A-18 pomalowanych w kolorach rosyjskich samolotów. Autorzy tego tekstu oskarżyli USA o bombardowania „pod obcą flagą” w Syrii w celu zdyskredytowania Rosji. W rzeczywistości sfotografowany samolot F/A-18 był członkiem tzw. eskadry agresora, używanej do szkolenia amerykańskich pilotów do walki z przeciwnikiem. Oznacza to, że samo zdjęcie było prawdziwe, ale informacja o ewentualnej amerykańskiej operacji „pod obcą flagą” już nie. Niemniej była ona szeroko dystrybuowana na Węgrzech, a powoływanie się na „zagranicznych dziennikarzy” dodawało jej wiarygodności.

Jeśli chodzi o kanały mediów społecznościowych, możemy stwierdzić, że najbardziej wpływowe prorosyjskie strony ukrywają swoje ideologiczne nastawienie, a raczej oferują alternatywne informacje.

Zdecydowana większość z tych stron udostępnia jednak wiadomości dotyczące polityki zagranicznej zgodnie z prokremłowską wizją (dzieje się tak, m.in. dlatego że polityka zagraniczna jest jednym z mniej popularnych tematów na Węgrzech, a to oznacza, że każdej stronie specjalizującej się w wiadomościach zagranicznych i nieutrzymującej się z reklam, jak *hidfo.ru*, z biznesowego punktu widzenia byłoby trudno funkcjonować). Nawet drugorzędne strony na Facebooku, mające około 20 000 obserwujących, oferowały więc wsparcie dla Rosji, natomiast *Hidfo*, portal półoficjalnie kontrolowany przez Kreml, zajmujący się wiadomościami z Węgier, jest dopiero piątą najbardziej popularną stroną wśród prorosyjskich stron na FB.

MOŁDAWIA

Kanały

Rosyjskie wpływy w Mołdawii są bardzo silne. Przekazywane są za pośrednictwem różnych kanałów, w tym kilku środków masowego przekazu z Federacji Rosyjskiej, które są retransmitowane lub nadawane w Mołdawii, za pośrednictwem nowych mediów i mediów społecznościowych oraz poprzez źródła komunikacyjne niektórych

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

17

formacji politycznych i innych prorosyjskich grup interesu.

Przykłady stron internetowych:

[Kp.md](#), strona rosyjskiej gazety „Komsomolskaja Prawda” (KP). Według danych, dostarczonych przez Mołdawskie Biuro Monitoringu Nakładu i Internetu, mołdawskie wydanie KP⁶⁷ jest jedną z największych gazet dystrybuowanych w Mołdawii. Według ostatnich obliczeń ruchu internetowego (z kwietnia 2017 r.) oraz liczby czytelników⁶⁸ udział w rynku strony *Kp.md* wynosi 7,37%, przy 132,105 rzeczywistych użytkowników (około 270 000 unikalnych użytkowników). Gazeta wydawana jest w języku rosyjskim. Zgodnie z danymi zamieszczonymi na Facebooku KP w Mołdawii⁶⁹ jest ona lubiana i obserwowana przez ponad 17 500 osób, w serwisie *Odnoklassniki*⁷⁰ przez ponad 19 000 osób, a na Twitterze śledzi ją 2900 osób⁷¹.

[Sputnik.md](#), mołdawski oddział Sputnik International, stworzony przez Federację Rosyjską. W Republice Mołdawii agencja opracowuje różne działania w segmencie mediów i komunikacji publicznej. Publikuje wiadomości i rozprzestrzenia je nie tylko na stronie internetowej, ale także w trakcie programów informacyjnych przygotowanych przez *Sputnika* na falach niektórych stacji radiowych. Organizuje konferencje prasowe i wideokonferencje w celu omówienia kwestii współpracy z Rosją i innymi krajami Unii Eurazjatyckiej; organizuje szkolenia i konkursy dla dziennikarzy, studentów itp. Zgodnie z najnowszymi danymi dotyczącymi ruchu internetowego oraz liczby użytkowników w kwietniu 2017 r. udział w rynku *Sputnik.md* wynosił 7,34%, przy 131,56 rzeczywistych użytkowników (ponad 240 000 unikalnych użytkowników). Na FB *Sputnik Mołdawia*⁷² jest lubiany i obserwowany przez ponad 6000 osób, w serwisie *Odnoklassniki*⁷³ – przez ponad 2500 osób, a na Twitterze przez około 800 osób⁷⁴. Strona ma dwie

⁶⁷ <http://www.bati.md/audit>

⁶⁸ <http://www.bati.md/smtai>

⁶⁹ <https://www.facebook.com/kpmoldova/?pnref=like&rf=265295513562524>

⁷⁰ <https://ok.ru/kpmoldova>

⁷¹ <https://mobile.twitter.com/KpMoldova>

⁷² <https://www.facebook.com/ru.sputnik.md/?fref=ts>

⁷³ <https://ok.ru/sputnikmd>

⁷⁴ <https://mobile.twitter.com/sputnikmoldova>

WOJNA INFORMACYJNA W INTERNECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

18

wersje: rumuńską i rosyjską. Od 2016 r. jej działalność została rozciągnięta także na Rumunię.

[Pan.md](#) to strona gazety „Panorama” publikującej w języku rosyjskim. Właścicielem zarówno gazety, jak i strony internetowej jest Dmitri Ciubaşenko, dziennikarz i były kandydat na prezydenta Republiki Mołdawii z ramienia „Naszej Partii” (prorosyjskiej formacji politycznej kierowanej przez biznesmena i burmistrza miasta Balti, Renato Usatîi, który jest oskarżony przez mołdawskie władze o popełnienie kilku przestępstw. Przez kilka miesięcy był poszukiwany międzynarodowym listem gończym. Usatîi znajduje się obecnie w Moskwie, skąd zarządza miastem oraz partią). W analizowanym okresie gazeta ta oraz strona były bardzo popularne wśród ludności rosyjskojęzycznej w Mołdawii. W niektórych okresach (szczególnie podczas kampanii wyborczych) gazeta ukazała się w kilku tysiącach egzemplarzy, ale brakuje danych na temat popularności strony. W 2016 r., kiedy to Ciubaşenko osiągnął słaby wynik w pierwszej turze wyborów prezydenckich, gazeta przestała być wydawana. Obecnie nawet publikująca w języku rosyjskim strona [pan.md](#) nie jest dostępna.

[Actualitati.md](#) to portal internetowy Partii Socjalistycznej (PSRM), partii obecnego prezydenta Mołdawii – Igora Dodona. Rejestracji domeny portalu dokonał Iuri Vitneanski, radny z ramienia PSRM w Radzie Miejskiej w Kiszyniowie. Brakuje danych na temat popularności serwisu. Strona jest publikowana w języku rumuńskim i rosyjskim. Na Facebooku otwarta grupa liczy około 1700 członków⁷⁵, na *Odnoklassniki*⁷⁶ ponad 2000, a na Twitterze ma około 200 śledzących⁷⁷.

[Ntv.md](#) to strona internetowa NTV Mołdawia, oddziału rosyjskiego kanału NTV. Kanał telewizyjny NTV Mołdawia jest własnością członka parlamentu z Partii Socjalistycznej, Corneliu Furculiță, który posiada też inne media: co najmniej jeden kanał telewizyjny i gazetę, wszystkie o prorosyjskiej linii redakcyjnej. Na stronie *Ntv.md* brakuje danych dotyczących liczby odbiorców. Strona jest publikowana w

⁷⁵ <https://www.facebook.com/groups/actualitati.md/?fref=ts>

⁷⁶ <https://ok.ru/group/50677006991507>

⁷⁷ <https://twitter.com/ActualitatiMd>

WOJNA INFORMACYJNA W INTERNECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

19

językach rumuńskim i rosyjskim. Na Facebooku⁷⁸ ma 2600 polubień.

Gagauzinfo.md to portal internetowy z Gagauzji (autonomicznego regionu w Mołdawii). Rzekomo należy on do gubernator regionu – Iriny Vlah. Sama gubernator temu zaprzecza, a dokumenty statutowe wskazują na inne osoby. Strona internetowa jest najpopularniejszym źródłem online w regionie autonomicznym, ale oficjalnych danych na temat popularności serwisu brak. Jest ona publikowana w językach rumuńskim i rosyjskim; informacje tam zamieszczane pośrednio wspierają obecne kierownictwo regionu, a polityka redakcji portalu jest prorosyjska. Na Facebooku⁷⁹ stronę obserwuje ponad 2900 osób, w serwisie *Odnoklassniki*⁸⁰ około 1500.

Główne narracje

Analiza raportów zebranych w Mołdawii w ramach projektu pt „Wojna informacyjna w

Internecie. Ujawnianie i przeciwdziałanie prokremlowskiej dezinformacji w państwach EŚiW” pokazuje, że większość bezpośrednich oraz pośrednich narracji przekazywanych przez znaczną część monitorowanych publikacji stara się zaszczepić kilka głównych idei, mianowicie: „Europa wkrótce się rozpadnie”, „USA i Europa rzucają Rosji wyzwanie, w związku z czym ta musi się bronić i chronić sprawiedliwy system na całym świecie”, „rząd w Kiszyniowie jest zarządzany z zewnątrz i nie jest w stanie decydować za siebie”, „NATO przygotowuje się do wojny nuklearnej przeciw Rosji, a Mołdawia mogłaby przekształcić się w pole bitwy w tej wojnie”, „Mołdawia może powtórzyć los Ukrainy, chyba że kierownictwo kraju ponownych skieruje się ku Rosji”, „Akcesja Mołdawii do UE jest niemożliwa, a układ stowarzyszeniowy sprzeczny z interesami kraju”.

Niektóre monitorowane strony internetowe stale zajmują się opisywaniem opinii poszczególnych prokremlowskich ekspertów, którzy twierdzą, że wiele konfliktów w przestrzeni poradzieckiej spowodowanych jest wyłącznie przez USA, a kraje Europy Wschodniej, w tym Mołdawia, powinny wybrać jeden z dwóch modeli rozwoju. [„Amerykański model – przytłaczający i totalitarny – lub eurazjatycki – sprawiedli-](#)

⁷⁸ <https://www.facebook.com/NTV-Moldova-331091417061339/?fref=ts>

⁷⁹ <https://www.facebook.com/gagauzinfo/?fref=ts>

⁸⁰ <https://ok.ru/gagauzinfo>

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

20

[wy, wielobiegunowy, zachowujący tożsamość i suwerenność państw](#)”, podkreślając, że Mołdawia ma przyszłość tylko obok strony rosyjskiej, gdyż „[Zachód nie rozwiąże problemów Mołdawii, ale Rosja – tak](#)”. Zazwyczaj takie subiektywne opinie są bezpodstawne, niemniej są przedstawiane jako fakty i podkreślane w tytułach odpowiednich artykułów.

Pomysł, że Mołdawia, a także sąsiednie kraje, takie jak [Rumunia i Ukraina, są rządzone z zewnątrz](#) za pomocą pewnych sieci absolwentów (stworzonych dzięki pieniądзом amerykańskiego miliardera George’a Sorosa i absolwentów, którzy w rzeczywistości są amerykańskimi agentami wpływu oraz [pionkami pilotowanymi przez administrację amerykańską](#)) jest usilnie propagowany przez prorosyjskie media. Twierdzi się, że to [USA i Europejczycy „kupuja” Mołdawię za pieniądze w formie dotacji i pożyczek](#) oraz że istnieje [spisak Zachodu, USA i NATO przeciwko Mołdawii](#), za pośrednictwem agentów wpływu i pozarządowych organizacji, które w rzeczywistości nie mają na celu rozwijanie kraju, lecz działanie przeciwko niemu. Według monitorowanych stron internetowych jedynym zbawieniem dla Mołdawii jest [zbliżenie się ku Rosji i włączenie do Unii Euroazjatyckiej](#).

Inną rozpowszechnianą przez źródła prokremlowskie narracją jest opowieść o zagrożonej w chaosie Europie, która [przechodzi nieodwracalny proces szybkiego rozpadu](#). Brexit będzie kontynuowany i [odbędą się podobne referenda](#), UE jest moralnie zgniła; nie może być dłużej obrońcą chrześcijaństwa i cywilizacji, skoro ulega przed inwazją agresywnych cudzoziemców. Rosja natomiast opisywana jest jako strażnik wartości ortodoksyjnych – dokłada starań, by doprowadzić do prawidłowego i demokratycznego zarządzania w świecie. Jej wysiłki są jednak dyskredytowane przez osoby „prowadzone” przez Departament Stanu USA, Fundację Sorosa, różne struktury NATO, rząd Rumunii, które [„niesłusznie oskarżają Rosję, tak jak dyktują im to zachodni przywódcy”](#).

Prorosyjskie źródła w sieci wspierają i promują partie oraz inne grupy, które wypowiadają się przeciwko ścieżce europejskiej na rzecz większej bliskości z Rosją. Było to szczególnie zauważalne podczas kampanii wyborczej w wyborach prezydenckich w Mołdawii, w październiku i listopadzie 2016 r.

Inne fałszywe i zniekształcone idee kierowane do publicznej wiadomości za pośrednictwem materiałów publikowanych przez monitorowane źródła internetowe to:

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

21

- „Tylko naiwni i idioci zgadzają się z utopijną ideą integracji Mołdawii z UE”;
- „USA i unijni komisarze oraz ambasadorowie promują demonstracje homoseksualistów”;
- „Mołdawia będzie wielka razem z Rosją, albo nie będzie jej wcale!”;
- „Mołdawia jest marionetką, pionkiem w grze w USA i UE przeciwko Rosji”;
- „NATO przekształci Mołdawię w kolonię”;
- „Ze względu na umowę o wolnym handlu z UE, mołdawska gospodarka słabnie”;
- „Stany Zjednoczone są odpowiedzialne za eskalację wojny w Syrii; USA nie wywiązują się z własnych zobowiązań i bronią terrorystycznej organizacji tzw. Państwa Islamskiego; Rosja jest konsekwentna w walce z terroryzmem, w przeciwieństwie do USA”.

Techniki manipulacji

Najważniejsze elementy technik manipulacji wykorzystywanych przez kanały z mołdawskiego środowiska informacyjnego:

- **Promowanie stereotypowych i fałszywych opinii.**
- **Zniekształcanie, spekulowanie oraz nadinterpretowanie faktów, naginanie rzeczywistości** (np. „rząd Rumunii nie ma już zdolności do podejmowania samodzielnych decyzji”, „Ukraina jest wasalem USA”).
- **Promowanie teorii spiskowych** („Spisek Zachodu, USA i NATO przeciwko Mołdawii”), dotyczących napaści na suwerenność kraju, „jak to miało miejsce na Ukrainie i w Rumunii”.
- **Wyostrzenie**, tzn. celowe nasilanie niektórych elementów informacyjnych w celu wzmocnienia określonego nastroju w społeczeństwie.
- **Tworzenie sztucznych podziałów** między wartościami i świętami Wschodu/Rosji a Zachodu/Europą.
- **Przedstawianie wybiórczych opinii**, jedynie tych ekspertów, którzy opowiadają się za szczególnym punktem widzenia w odniesieniu do omawiane-

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

22

go tematu. Celowy dobór faktów i liczb, by uzasadnić stanowisko.

- **Zastosowanie pejoratywnego języka**, by przekazać pewne treści oraz idee, zdyskredytować i obrazić przeciwników (np. „Ci, którzy wierzą w integrację Mołdawii z UE, są naiwniakami i idiotami”); korzystanie z drwiących przekazów i osobistych ataków wobec przeciwników; brak komentarza ze strony oskarżonych osób.
- **Tendencyjne i płytkie przedstawienie skomplikowanych zagadnień.**
- **Podział aktorów na „dobrych” i „złych”.**

Większość publikowanych tekstów rozpowszechnia stereotypowe opinie udostępniane przez prokremlowskich ekspertów. Niektóre z nich to półprawdy, a nawet fałszywe informacje, wśród których kryje się idea (bez żadnego prawa do podważenia), że bez Rosji Mołdawia jest skazana na brak rozwoju. Zazwyczaj tytuł oraz treść artykułu prezentuje opinie pojedynczej osoby, która promuje prokremlowską opcję polityczną w kwestiach związanych z aktualnościami, ważnymi tematami dotyczącymi przyszłości Mołdawii, stosunkami Mołdawii z UE, NATO i Rosją. Nagłówki,

śródtytuły (np. „Całkowita dominacja USA”, „Projekt euroazjatycki – rozwiązanie dla Mołdawii”) oraz teksty artykułów zawierają wiele niepotwierdzonych przez źródła lub autorów spekulacji czy deklaratywnych stwierdzeń demonizujących Zachód (np. „amerykański obóz koncentracyjny”), NATO i UE, które mogą przynieść niestabilność i przemoc. Na tym tle Rosja (oraz „euroazjatycki model Putina i Nazarbajewa”) ukazywana jest jako partner, który przyniósłby „sprawiedliwość, dobrobyt i szacunek do państwowości państw”. Brak alternatywnych poglądów wobec tej rozbudowanej opinii wskazuje na propagandową naturę i charakter tekstu.

SŁOWACJA

Kanały

Istnieje kilka kanałów komunikacji prokremlowskich narracji. Przede wszystkim można je odnaleźć na stronach internetowych z artykułami tłumaczonymi z rosyjskich stron internetowych. Ponadto – i dlatego przypadek słowacki jest szczególnie interesujący – ze względu na podobieństwo słowackiego i czeskiego, wiele artykułów jest tłumaczonych z czeskiego lub wręcz publikowanych po czesku.

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

23

Przykłady stron internetowych:

[Zemavek.sk](#) to prokremlowska strona mediów głównego nurtu, która publikuje krótkie artykuły tłumaczone na język słowacki. Są one często kopiowane ze stron *Axis of Logic*, *RT* czy *Sputnika*. Jest to strona miłośników Kremla. Wiadomo, że jej twórca – Tibor Rostas – ma związki z ambasadą Rosji na Słowacji. Finansuje papierową wersją „Zem & vek”, która sprzedawana jest w księgarniach lub stoiskach z prasą. Ich strona na Facebooku jest regularnie aktualizowana i polubiło ją około 26 600 osób. Redaktor naczelny Tibor Rostas jest głównym źródłem i dystrybutorem treści. Ma on znaczne możliwości dystrybuowania treści: ma prawie 5000 znajomych na Facebooku i ponad 1000 osób śledzących na Twitterze.

[Hlavnespravy.sk](#) to konserwatywna strona, sprawiająca wrażenie medium głównego nurtu. Jej treści kwestionują zasadność niektórych słowackich przedstawicieli rządowych oraz mediów. Portal ten to jeden z najbardziej wpływowych kanałów prokremlowskiej propagandy. Stosunek obiektywnych artykułów wobec propagandowych wynosi tam 60:40 – dlatego strona na pierwszy rzut oka sprawia wrażenie wiarygodnej. Artykuły zazwyczaj nie są zamówione i anonimowe.

[Slobodnyvysielac.sk](#) jest bardzo popularną stroną internetową (dotyczy to także stacji radiowej) wśród zwolenników teorii spiskowych i fanów rosyjskiego prezydenta. To nadawca emitujący kilka programów dziennie, skupiający się głównie na teoriach spiskowych na różne tematy oraz zapraszający na swoje łamy osoby, które podzielają zdanie redakcji w każdej sprawie.

[Parlamentnelisty.sk](#) stara się prezentować jako serwis wyważony, oferujący przestrzeń dla „obu stron”. Oprócz promowania teorii spiskowych prorosyjskich stron internetowych publikuje wiadomości z mediów głównego nurtu lub wiadomości z konferencji oraz na temat bezpieczeństwa międzynarodowego.

Warto zauważyć, że prokremlowskie teksty w ograniczony sposób docierają do mediów głównego nurtu, które często opisują rosyjskie wpływy i działania w regionie. Jednakże w marcu 2017 r. opublikowana została informacja o głównej słowackiej agencji prasowej TASR, która nawiązała współpracę ze *Sputnikiem*, jedną z prokremlowskich agencji prasowych. TASR wycofała się z tej umowy zaledwie kilka dni po wzburzeniu ze strony społeczeństwa obywatelskiego oraz mediów. Nie zmienia to jednak faktu, że wciąż znaczna część społeczeństwa woli teorie spiskowe i media alternatywne za-

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

24

miast mediów głównego nurtu (tych tradycyjnych).

Wreszcie ważne jest, aby pamiętać, że kilku polityków używa języka Kremla, zwłaszcza gdy jest mowa o NATO, USA lub sytuacji w regionie w zakresie bezpieczeństwa. Nadal trudno jest odróżnić, którzy z nich są bezpośrednio związani z Kremlm, a działania których motywowane są antyamerykanizmem.

Główne narracje

W analizowanych artykułach w mniejszym stopniu wspomniane były wielkie teorie spiskowe (np. spisek żydowski, teorie spiskowe związane z 11 września). Dużo uwagi poświęcono zaś stosunkom NATO–Rosja, całkowicie pomijając debatę polityczną w Rosji. Rosyjska polityka zagraniczna opisywana była głównie jako dobra i pomocna. Interwencja rosyjska na Ukrainie – jako udzielenie pomocy „ucisnionej rosyjskojęzycznej mniejszości”. Wojna w Syrii przedstawiana była jako wojna przeciwko radykalnemu terroryzmowi, pomimo zarzutów ze strony wielu państw dotyczących wspierania reżimu Baszara al-Asada i bombardowania celów cywilnych. Projekt UE i jej instytucje przedstawiane były jako upadające oraz pogrążone

w chaosie – analizowane kanały proponowały alternatywę dla *status quo*. Prokremłowskie media kładły nacisk na negatywne informacje odnoszące się do UE i sytuacji na Zachodzie. Nie pisały o sukcesach, skupiały się jedynie na protestach i skandalach politycznych, takich jak dymisje polityków. Artykuły często przybliżały debaty na temat wyjścia z UE. Proponowane były nawet alternatywy dla członkostwa w NATO, takie jak neutralność.

Techniki manipulacji

Generalizacja jest jedną z najbardziej skutecznych technik manipulacji. Może być wykorzystywana w wielu przypadkach. Po pierwsze, dezinformujące strony internetowe często umieszczają znak równości między USA i NATO. Całkowicie ignorując złożoność i niezależność polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych, każde ich działanie przedstawiają jako opercja/misja NATO.

Trolling jest wykorzystywany przez polityków, takich jak Luboš Blaha z partii SMER-SD (jest on także przewodniczącym Komisji Spraw Europejskich w parlamencie). W swoich wpisach w mediach społecznościowych lubi drwić z reakcji NATO i sojuszników/partnerów na rosyjskie zagro-

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

25

zenie. Umniejsza on rolę *soft power* Rosji w regionie i ignoruje przykłady kampanii dezinformacyjnych, obwiniając NATO i kraje europejskie o sianie strachu i rozbudowę infrastruktury militarnej. Błaha głósował za zwiększeniem budżetu na obronność Słowacji.

POLSKA

Kanały

Analiza przypadków wykrytych podczas monitorowania ponad 50 stron internetowych w ramach tego projektu pokazuje, że prokremłowska propaganda w Polsce jest wielokanałowa (wiele stron internetowych), a zasięg działań dezinformacyjnych szeroki (głównie poprzez artykuły na stronach internetowych i *trolling*). Jest ona wyjątkowa ze względu na niektóre stosowane narracje oraz techniki. Co należy podkreślić, podczas gdy Facebook (analiza w Polsce nie obejmowała tego medium) zaczyna zyskiwać na znaczeniu jako narzędzie do rozpowszechniania dezinformacji (często fałszywi amplifikatorzy), Twitter nie odgrywa w Polsce ważnej roli w odniesieniu do głównych kanałów dezinformacji/propagandy.

Oprócz rządowej rosyjskiej agencji informacyjnej *Sputnik* oraz podejrzanej strony informacyjno-blogowej o nazwie *dziennik-polityczny.com*, która najprawdopodobniej prowadzona jest przez rosyjskie służby specjalne⁸¹, wydaje się, że większość analizowanych stron w Polsce pochodzi z Polski. Podczas gdy *Sputnik* służy jako punkt odniesienia dla wielu portali, *dziennik-polityczny.com* jest prawdopodobnie najbardziej dezinformującą witryną ze wszystkich analizowanych stron internetowych. Według zawartych tam informacji, jej [redaktor naczelny](#) to [Adam Kamiński](#), jednak dziennikarze śledczy odkryli, że osoba ta korzysta [z fotografii litewskiego ortopedy](#). Natomiast Wojciech Brożek, który współpracuje z portalem, wykorzystuje fotografię mężczyzny z Nowego Jorku. To ważne, ponieważ utrudnia ujawnianie poszczególnych „dziennikarzy” – wskazywanie i zawstydzanie (*name&shame*) ich poprzez obalanie treści ich artykułów. Nie skupiamy się na strukturze własnościowej analizowanych stron, gdyż nie to było celem projektu. Powinno być to zadanie dla dziennikarzy śledczych, mediów i służb specjalnych.

⁸¹ Patrz: <https://oko.press/polskie-fejki-rosyjska-dezinformacja/>

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

26

Co jeszcze ważne, jeśli chodzi o portal *dziennik-polityczny.com* – jest on obecny na YouTube, a artykuły z portalu dystrybuowane są przez takie strony, jak *Neon24.pl* czy *wiernipolsce1.wordpress.com*. Posty z ich artykułami publikowane są przez anonimowe osoby na internetowych forach dyskusyjnych i [blogach](#) (dotyczy to różnego rodzaju mediów, nie tylko prawicowych, ale też liberalnych, jak np. radio TOK Fm). Należy podkreślić, że [używanie blogów](#) (i sekcji komentarzy na stronach serwisów informacyjnych) to najczęstsza metoda stosowana w Polsce pod względem dystrybucji dezinformacji.

Jeśli chodzi o zasięg analizowanych stron, z 50 z nich największy miały:

- *zmianynaziemi.pl*;
- *www.dzienniknarodowy.pl*;
- *alexjones.pl*;
- *wolna-polska.pl*;
- *www.pch24.pl*.

Wskaźniki, które zostały uwzględnione przy badaniu zasięgu⁸²: pozycja strony według *alexa.com*, która śledzi ruch w Internecie, publikuje statystyki i analizy; liczba osób, które polubiły daną stronę na Facebooku oraz liczba śledzących na Twitterze. Warto podkreślić, że strona *zmianynaziemi.pl* publikuje artykuły na serwisie YouTube (są one czytane przez lektora i dodana jest treść wizualna). Nie należy jednak przeceniać powyższych kanałów – w naszej opinii najbardziej szkodliwy wpływ (choć wciąż niewielki) na polskie społeczeństwo i jego elity polityczne ma *dziennik-polityczny.com*. To on często służy jako główne źródło dezinformacji.

Główne narracje

Jednym z podstawowych celów prokremłowskiej propagandy jest podważenie przyjaznych stosunków między społeczeństwami oraz rządami Polski i Ukrainy. W celu udaremnienia pojednania między dwoma krajami (oraz wbicia klina między nie) strony prokremłowskie w

⁸² Ta metodologia badania zasięgu została zastosowana jedynie w Polsce.

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

27

Polsce publikują liczne emocjonalne artykuły, żerujące na lękach i resentymentach historycznych. Koncentrują się one głównie (choć nie wyłącznie) na trudnej przeszłości między Polską a Ukrainą związanej ze zbrodnią wołyńską⁸³. Ukraińcy są przedstawiani jako dzikie i okrutne bestie bezmyślnie zabijające Polaków. Narracja ta jest przekazywana, by emocjonalnie poruszyć czytelnika. Stepan Bandera, który jest z jednej strony produktem sowieckiej propagandy, a z drugiej stał się symbolem dzisiejszej ukraińskiej walki o niepodległość, odgrywa kluczową rolę w narracji dotyczącej zbrodni wołyńskiej. W związku z tym, że jest celem ciągłych ataków, takie określenia jak „Banderowcy”, „UPAina” i „Naziści” to słowa, które dość często są stosowane w antyukraińskich artykułach i komentarzach. Należy tu wspomnieć, że *trolling* w mediach społecznościowych oraz w komentarzach pod artykułami jest nieroz-

rwalnie związany z narzędziami rosyjskiej wojny informacyjnej. Rosyjskie trolle są bardzo aktywne w Polsce. Bardzo często można spotkać ich komentarze pod artykułami opublikowanymi na trzech największych i najbardziej popularnych portalach informacyjnych: *Wp.pl*, *Onet.pl* i *Interia.pl*. Ich zainteresowania dotyczą takich tematów, jak NATO, Unia Europejska i Rosja. Chociaż niekiedy trudno jest rozróżnić, czy dany komentarz jest rzeczywiście autorstwa rosyjskiego trollingu, istnieją pewne przesłanki prowadzące do takiego wniosku: brak polskich znaków diakrytycznych (typu „ł”, „ó”, „ź”) oraz zastosowanie tej samej argumentacji jak w licznych artykułach prokremlowskich. Komentarze pod artykułem zatytułowanym [„NATO musi przygotować się do rosyjskiej inwazji”](#), dotyczącym raportu Atlantic Council „Zbroić się, aby odstraszyć”, opublikowanym w portalu *Onet.pl*, mogą służyć jako dobry przykład. Główne przekazy w nich wyrażone (a liczba komentarzy wynosiła ponad 2000 na koniec 2016 r.) to: „Polska będzie zniszczona przez bombę atomową”, „Polska będzie osamotniona”, „Amerykański przemysł zbrojeniowy dąży do wojny”, „Żydzi są winni”.

⁸³ Zbrodnia wołyńska – antypolska czystka etniczna przeprowadzona przez nacjonalistów ukraińskich, mająca charakter ludobójstwa. Czas trwania zbrodni wołyńskiej to lata 1943–1945. Została ona dokonana przez Organizację Nacjonalistów Ukraińskich frakcja Stepana Bandery (OUN-B) oraz przez jej zbrojne ramię – Ukraińską Armię Powstańczą (UPA).

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

| Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

28

Antyukraińska narracja jest z kolei coraz bardziej skoncentrowana na aktualnych zagadnieniach, związanych z dewastacją cmentarzy, pomników lub szkół zarówno w Polsce, jak i w Ukrainie oraz z ukraińskimi migrantami w Polsce. Te incydenty (prawdopodobnie inspirowane przez trzecią stronę) są następnie wykorzystywane do celów propagandowych. Narracje te obejmują także artykuły twierdzące, że [„Ukraińcy uważają wschodnią Polskę za okupowane terytorium Zachodniej Ukrainy”](#) oraz że w [„Ukrainie miał miejsce krwawy zamach inspirowany przez USA”](#), łączenie Prawego Sektora ze zbrodnią wołyńską albo „że polscy żołnierze są w Donbasie”. Ostatnia narracja (oparta na rosyjskim źródle) jest szczególnie interesująca, ponieważ udało jej się dostać do mediów głównego nurtu (Radio RMF 24: [„40 najemników z Polski na linii frontu w Donbasie. Tak twierdzą donieccy oficjele”](#)) oraz została przedstawiona pod fałszywym tytułem (*Sputnik Polska*: [„MON: owszem, polscy żołnierze są w Donbasie. Rozenek miał rację?”](#)).

Druga kluczowa narracja funkcjonująca w Polsce, stosowana w celu dezinformacji/wprowadzania w błąd⁸⁴ lub manipulowania opinią publiczną, jest związana z NATO. W analizowanym okresie (lipiec–październik 2016 r.) była dość żywa, m.in. ze względu na odbywający się wówczas w Warszawie szczyt NATO (lipiec 2016). Zastosowano wtedy szczególną metodę dezinformacji: fałszywe wywiady z najważniejszymi polskimi generałami, którzy wyrażali niekorzystne opinie na temat amerykańskich sojuszników oraz o samym szczycie. Celem tych artykułów było podważenie zaufania Polaków wobec NATO i narzucenie polskiej opinii publicznej antynatowskiego punktu widzenia – od dawna promowanego przez Rosję. Dwa fałszywe wywiady ukazały się w przeddzień szczytu NATO w Warszawie i pierwszego dnia spotkania. Pierwszy z nich został opublikowany na stronie internetowej *dziennik-polityczny.com* (tekst już niedostępny). Polski generał twierdził jakoby, że „gwarancje NATO były i są fikcją i nie są warte

⁸⁴ Różnica między wprowadzaniem w błąd a dezinformacją polega na tym, że dezinformacja jest działaniem celowym często koordynowanym przez organizację rządową.

WOJNA INFORMACYJNA W INTERNECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

29

papieru, na którym są zapisane”⁸⁵. Drugi, zatytułowany „Marek Tomaszyci: Andrzej Duda inicjuje działania wojenne”, został po raz pierwszy opublikowany przez kogoś posługującego się nazwą Leszek Bobikowski, w [sekcji blogów portalu mpolska24.pl](#). Oto jeden z fragmentów wywiadu: [„Pan Prezydent Andrzej Duda nadał mi \(szczytowi\) antyrosyjski ton i to w taki sposób, który inicjuje działania wojenne. W czasie pokoju generałowie ćwiczą scenariusze działań wojennych, ale scenariusze wojen tworzą politycy”](#).

Interesujące jest, że tego samego dnia na stronie internetowej radia (RMF 24) opublikowano artykuł [„Brukselski portal: Duda inicjuje działania wojenne”](#), odnosząc się do materiału, który pojawił się na [www.bruxelles2.eu](#) i krytykował twarde stanowisko prezydenta Dudy wobec Rosji. W tym kontekście warto przypomnieć ważny wniosek z prowadzonych badań: w rozprzestrzenianiu propagandy sukces

zapewnia liczba jej źródeł⁸⁶. Innymi słowy: im więcej źródeł, tym bardziej przekaz zyskuje na sile perswazji.

Publikowanie fałszywych wywiadów z czołowymi polskimi generałami to metoda często stosowana w Polsce, także po okresie analizy (w styczniu 2017 r. po raz kolejny *dziennik-polityczny.com* wydał np. tekst [„Gen. Wojciechowski OSTRO o obecności wojsk amerykańskich”](#)). Jest ona dosyć efektywna (bywa chwytliwa), ma jednak pewną słabość – łatwo zrozumieć, że mamy do czynienia z propagandą (polski odbiorca wie, jakie narracje są ważne dla inicjatorów ataku). Główne narracje „wyciągnięte” z dwóch fałszywych wywiadów opublikowanych w przededniu oraz pierwszego dnia szczytu NATO to: „Zachód nie pomoże Polsce”, „Zachód jest homoseksualny”, „W przypadku konfliktu na wschodzie polskie elity uciekną z Polski”, „Polska jest wasalem Stanów Zjednoczonych”, „NATO jest przestarzałe”, „NATO jest narzędziem Ameryki”, „Największe zagrożenie dziś kryje się w miastach Europy

⁸⁵ „Gen. Mirosław Rózański: NATO - więcej hałasu niż konkretów”: <http://ndp.neon24.pl/post/132563.gen-miroslaw-rozanski-nato-wiecej-halasu-niz-konkretow>

⁸⁶ Patrz: [Paul C. and Matthews M., „The Russian Firehose of Falsehood Propaganda Model. Why It Might Work and Options to Counter It”, Santa Monica, Calif.: RAND Corporation.](#)

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

30

Zachodniej. Jest nim terroryzm, którego ludzie boją się najbardziej, nie agresji ze strony Rosji”. Jeśli założyć, że strona ta prowadzona jest przez rosyjskie służby specjalne, można przyjąć, że powyższe narracje są ważne dla Kremla.

Kolejną narracją dosyć często używaną w Polsce jest oskarżanie polskich władz o to, że są rusofobiczne. Ta bardzo użyteczna narracja z punktu widzenia Kremla, funkcjonowała w Internecie w analizowanym okresie. Wydaje się, że jej znaczenie w Polsce rośnie, jest bowiem uniwersalna i może być używana przez propagandę w każdej sytuacji, aby zdyskredytować polskie władze i polskie elity. Tłumaczy się nią każdą krytykę, która spada na Kreml. Służy też specjalnemu celowi: wyizolowaniu Polski od zachodnich sojuszników oraz przedstawieniu jej politycznych władz jako emocjonalnych, nieodpowiedzialnych oraz rusofobicznych.

Techniki manipulacji

Najważniejsze elementy technik manipulacji wykorzystywanych przez kanały z polskiego środowiska informacyjnego:

- **Dostarczanie fałszywych informacji** na temat zaangażowania Rosji w Ukrainie.
- **Dostarczenie informacji bez źródła** w celu wywołania emocjonalnej reakcji.
- **Wprowadzające w błąd tytuły artykułów**, które nie korespondują z tekstem.
- **Używanie starych cytatów jako nowej informacji**, dla celów propagandowych.
- **Lansowanie teorii spiskowych**, np. smugi chemiczne (*chemtrails*), celem NATO jest ochrona interesów małej grupy elit.
- **Ukrywanie faktów, które nie są korzystne dla Rosji** (np. poprzez zaprzeczanie zbrodni katyńskiej).
- **Używanie cytatów wyjętych z kontekstu**.
- **Publikowanie fałszywych wywiadów**.
- **Publikowanie fałszywych oświadczeń**.

Kolejną taktyką stosowaną w celu rozprzestrzeniania błędnych informacji jest publikowanie artykułów, które wydają się informacyjne, choć są opiniami, co sprawia, że trudniej jest je obalać (mieszanie opinii i faktów jest często stosowaną techniką przez polską wersję *Sputnika*). Prokremlowskiej propagandzie w Polsce udaje się od czasu do czasu dostać do mediów głównego

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

31

nurtu. Wówczas ma możliwość oddziaływać na większą część polskiego społeczeństwa (w porównaniu do wpływu mediów alternatywnych), ale także wpływa na stosunki bilateralne między Polską a innymi krajami. Jedną z takich fałszywych historii oparta na rosyjskim źródle dotyczyła Egiptu, który jakoby sprzedał Rosji dwa wybudowane we Francji okręty klasy mistral za cenę 1 dolara. Informację na ten temat podał polski publiczny nadawca (TVP Info: [Egipt sprzedał Rosji mistrale za 1 \\$](#)).

Co jednak istotne, skuteczność prokremłowskiej dezinformacji i propagandy jest w Polsce wątpliwa. Według ostatniego badania opinii publicznej członkostwo Polski w NATO akceptowane jest przez 82% Polaków, a 59% obywateli wskazało, że Polska może być pewną zaangażowania swoich sojuszników w przypadku konieczności obrony Polski. Tylko 28% miało wątpliwości na ten temat (a – przypomnijmy – jedna z propagandowych narracji w Polsce mówi, że „Polska zostanie opuszczona przez swoich sojuszników”; jak widać, nie jest skuteczna). Poparcie dla członkostwa w UE jest

nawet wyższe: 88% wspiera członkostwo Polski w Unii Europejskiej⁸⁷.

Często wojnie informacyjnej towarzyszą ataki cybernetyczne. Mogliśmy to zaobserwować podczas wyborów prezydenckich w USA oraz we Francji, gdy sztab wyborczy Emmanuela Macrona został zhakowany, a informacje zdobyte w ten sposób zostały użyte do ataku na niego. W Polsce również mogliśmy zaobserwować atak hakerski połączony z wojną informacyjną. W styczniu zaatakowano internetowe strony miejskie ponad stu gmin. Umieszczono na nich informacje wzywające lokalnych mieszkańców do protestów przeciwko obecności sił amerykańskich na polskiej ziemi⁸⁸.

⁸⁷ <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/cbos-88-proc-badanych-popiera-czlonkostwo-polski-w-ue-przeciw-jest-8-proc/3rzrq38>

⁸⁸ <http://niezalezna.pl/92338-cyberatak-podczas-powitania-amerykanow-w-zaganiu-sluzby-na-tropie-sprawcow>

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

32

UKRAINA

Kanały

Analiza sytuacji w Ukrainie oparta jest na badaniu stron internetowych, które organizacja StopFake analizowała między lipcem a październikiem 2016 r. Możemy je podzielić na trzy kategorie: pierwsza to ukraińskie media, które w większości obiektywnie relacjonują wydarzenia, a prokremlowska propaganda jest publikowana rzadko, np. gdy z braku czujności dziennikarzy przenika do przekazu. (jak to ma miejsce na *NV.ua*). Drugą kategorię tworzą strony, które mają silne związki z rosyjskimi mediami i w zasadzie są ich częścią, np. *RIA-Novosti Ukraina* (ukraińska wersja *RIA-Novosti*). Trzecia to zaś ukraińskie media, które miewają silne prokremlowskie nastawienie: duże (jak *Vesti-ukr.net*, *korrespondent.net* itp.) lub marginalne, które mogą mieć ukraiński adres internetowy, ale w większości dostarczają treści antyukraińskie (np. *nk.org.ua*, *e-gorlovka.com.ua* itp.).

Podczas gdy marginalne strony mogą być słabo reprezentowane w mediach społecznościowych lub w ogóle nie mieć tam profilu, co zmniejsza ich zasięg, inne powyżej wspomniane strony w większości są obecne na Twitterze, Facebooku, Vkontakte, skąd

mogą szeroko rozprzestrzeniać swoje przekazy.

W ukraińskich mediach można zauważyć trzy główne źródła prokremlowskiej dezinformacji:

- historie, które ukazują się w ukraińskich mediach i brane są z rosyjskich prokremlowskich mediów wraz z cytatem wskazującym jako źródło „ukraińskie media” – to sposób na uwiarygodnienie treści. Często Vesti-ukr.com służy za taką stronę bazową i od niej zaczyna się rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji;
- źródło może pochodzić od prokremlowskich rosyjskich mediów, od których ukraińskie media kopiują i rozpowszechniają niektóre prokremlowskie narracje;
- dezinformacja może wynikać również z niezetelnego dziennikarstwa;
- kombinacja wszystkich powyższych czynników.

Główne narracje

Wszystkie fałszywe i manipulacyjne teksty na temat wydarzeń w Ukrainie można podzielić na cztery główne kategorie tematyczne:

- „Ukraina to państwo upadłe”;

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

33

- „Ukraińcy są niebezpieczni”;
- „Ukraina łamie porozumienie mińskie”;
- „wszyscy kochają Rosję”.

Pierwsza narracja, na temat Ukrainy jako państwa upadłego, składa się ze wszystkich historii dezinformujących, których celem jest ukazanie władz Ukrainy jako niezdolnych oraz nieudolnych, a także zdradzających własny naród poprzez oszukiwanie go oraz okradanie budżetu państwa. Celem tej narracji jest też przedstawienie Ukrainy jako państwa, które się rozpada. Głównie ma to na celu wskazać, że:

– rząd nie jest zdolny do działania, a kraj jest pogrążony w chaosie (teksty typu: zamieszki wynikające z głodu w Ukrainie⁸⁹ lub Ukraina będąca o krok od załamania się jej sektora energetycznego⁹⁰);

- ludzie nie popierają rządu⁹¹;
- mniejszości domagają się autonomii⁹².

Media, które rozpowszechniały te narracje, to: *RIA-Novosti Ukraina*, nk.org.ua, Fakty.ictv.ua, korespondent.net itd.

W tym miejscu warto wspomnieć historię o studencie, który jakoby został wydalony z uczelni, ponieważ zadał prezydentowi Ukrainy „niewygodne” pytanie⁹³ – celem tego przekazu było ukazanie, że władza jest autorytarna, aby wzbudzić złość w społeczeństwie.

Druga narracja, dotycząca nieludzkich oraz niebezpiecznych Ukraińców, jest propagowana poprzez różnego rodzaju publikacje, które np. łączą Ukrainę z tzw. Państwem

⁸⁹ „Ograbione supermarkety i restauracje z powodu głodu”, nk.org.ua, <http://nk.org.ua/ukraina/golodnyie-buntyi-na-ukraine-zahvatili-supermarket-i-restoran-radi-edyi-71401> (19.09.2016).

⁹⁰ „Naukowcy od energii jądrowej: Ukrainę czeka załamanie energetyczne i gospodarcza katastrofa”, *Ria Novosti Ukraine* <http://rian.com.ua/analytics/20160821/1015028539.html> (21.08.2016).

⁹¹ „Sondaże w mediach: rozczarowani Ukraińcy nie popierają rządu”, *RIA Novosti Ukraina*, <http://rian.com.ua/analytics/20160712/1013063386.html> (12.07.2016).

⁹² „Ukraińska mniejszość w Gagauzji żąda autonomii”, *Korrespondent* <http://korespondent.net/ukraine/community/3719208-hahauzskaiia-obschyna-ukranyy-khochet-referendum-o-sozdanyy-avtonomy> (18.07.2016).

⁹³ „Student, który zadał prezydentowi niewygodne pytanie został wyrzucony z uczelni”, *mzm.zp.ua* <http://mzm.zp.ua/studenta-zadavshego-prezidentu-neudobnyj-vopros-vygonyayut-iz-universiteta> (8.10.2016)

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

34

Islamskim⁹⁴. Niekiedy w jej ramach Ukraińcy przedstawiani są jako zagrożenie dla rosyjskiego języka oraz Kościoła prawosławnego⁹⁵ – dwóch ważnych elementów koncepcji rosyjskiego świata (Russkiy Mir).

„Ukraina łamie porozumienia mińskie” – czyli trzecia narracja – zbudowana jest z „newsów” typu: UEFA będzie prowadzić dochodzenie wobec ukraińskich zawodników ze względu na skandal dopingowy⁹⁶. Media, które rozprzestrzeniały te domnie- mania, to m.in. *e-gorlovka*, *reporter.com.ua*, *NV.ua* czy *segodnya.ua*.

Ostatnią narrację – oznaczoną tu hasłem „wszyscy kochają Rosję” – tworzą zaś takie

artykuły, jak „Europa znosi sankcje wobec Rosji” lub „Doniecka Republika Ludowa otwiera swoje przedstawicielstwo w Unii Europejskiej” („Doniecka Republika Lu- dowa” to część wspomnianej koncepcji nt. „rosyjskiego świata”). Rozpowszechniały je takie strony jak *comments.ua*⁹⁷, *gazeta.ua*⁹⁸, *Ria Novosti Ukraine. Zn.ua* („Zerkalo Ne- deli”⁹⁹) oraz *segodnya.ua*. Jak tego typu przekazy są budowane, dobrze widać na przykładzie artykułu „Belgia znosi sankcje” – tytuł sugeruje, że decyzje w tej sprawie zapadły, tymczasem doszło jedynie do ogłoszenia propozycji zniesienia sankcji wobec Rosji przez członka partii, która ma jedno miejsce w parlamencie. To zaś ozna- cza, że akceptacja tego pomysłu wymagała- by jeszcze aprobaty wyższej izby parlamen-

⁹⁴ „Zastępca przewodniczącego Dumy: islamscy radykałowie nadal przedostają się do południowej Ukrainy”, *nk.org.ua*

<http://nk.org.ua/politika/deputat-gosdumyi-na-yug-ukrainyi-prodoljayut-stekatsya-islamskie-radikalnyi-76005> (25.10.2016)

⁹⁵ „Prawosławni duchowni informują Europej- czyków o przejmowaniu kościołów w Ukrainie”, *Podrobnosti.ua*, <http://podrobnosti.ua/2132357-pravoslavnye-svjascenniki-rasskazali-evropejtsam-o-zahvatah-hramov-v-ukraine.html> (19.09. 2016)

⁹⁶ „Euro 2016: UEFA rozpocznie dochodzenie w sprawie dopingu zawodników ukraińskiej repre- zentacji”, *Segodnya.ua*, <http://www.segodnya.ua/sport/tournaments/euro-2016/news/evro-2016-uefa-nachnet-rassledovanie-po-delu-ob-upotreblenii-dopinga-igrokami-sbornoy-ukrainy-730696.html>

⁹⁷ „DRL ogłasza otwarcie swojego przedstawi- cielstwa w UE”, *Comments.ua*, <https://comments.ua/life/556109-boeviki-donbassa-otkrivayut.html> (27. 08. 2016)

⁹⁸ „Belgia może znieść sankcje przeciwko Rosji”, *Gazeta.ua*,

<http://gazeta.ua/articles/politics/belgiya-mozhe-vidminiti-sankciyi-proti-rosiji/712825> (24. 07. 2016)

⁹⁹ „Parlament Belgii rozważy rezolucję na temat zniesienia sankcji przeciwko Rosji”, *Zerkalo Nedeli*, <http://zn.ua/WORLD/parlament-belgii-rassmotrit-rezolyuciyu-o-snyatii-sankciy-s-rf-219675.html> (24.07.2016)

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

35

tu, czyli senatu, o czym nawet nie było mowy.

Techniki manipulacyjne

Najważniejsze elementy technik manipulacji wykorzystywanych przez kanały z ukraińskiego środowiska informacyjnego: – **Używanie nazw zagranicznych instytucji, ekspertów oraz mediów społecznościowych**, aby udowodnić, uzyskać poparcie lub stworzyć wiarygodną bazę pod propagowaną historię.

– **Przekręcanie, zniekształcenie informacji, manipulowanie treścią.**

Należy wspomnieć, że media ukraińskie niekiedy reagują na obalenie fałszywych informacji oraz zdarzają się przypadki, że tego typu teksty są usuwane ze stron internetowych lub ukazuje się sprostowanie, jednak bez wspomnienia o wcześniej popełnionym błędzie (przynajmniej nie zdarzyło się tak w okresie realizacji niniejszego projektu). Pokazuje to, że demaskowanie fałszywych doniesień i presja społeczna mogą być skuteczne wobec niektórych mediów ukraińskich. Aby dostarczyć odbiorcom dostęp do informacji o wysokiej jakości oraz by trudniej było funkcjonować fałszywym wiadomościom, warto, by w Ukrainie powstała większa liczba wiary-

godnych źródeł informacji. Kluczowa jest też edukacja. Uczenie krytycznego myślenia, analizy przekazów i mechanizmów funkcjonowania mediów pozwoli bowiem odbiorcy bronić się w sytuacji, gdy media używane są jako broń. Warto również dokształcać dziennikarzy, redaktorów, wydawców, czyli osoby odpowiedzialne za treści, by dziennikarstwa niskiej jakości było coraz mniej.

Konkluzje i rekomendacje

Analiza blisko 200 przypadków dezinformacji/propagandy pokazuje, że prokremłowska narracja w państwach V4 oraz w Mołdawii i w Ukrainie używa zarówno generalnych narracji, jak i tych „skrojonych” pod konkretne państwa. Te pierwsze, takie jak narracja antynatowska, mogliśmy zaobserwować w analizowanym okresie (między lipcem a październikiem 2016 r.) na Węgrzech, w Mołdawii oraz Polsce. Silna narracja antyunijna występowała w Mołdawii oraz na Słowacji. Tym, co łączy analizowane strony internetowe, jest ich **wspólne oraz negatywne podejście wobec NATO oraz Unii Europejskiej**. Niektóre witryny nie wspominają nawet Rosji, raczej skupiają się na niszczeniu zachodniego

WOJNA INFORMACYJNA W INTERNECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

36

systemu wartości, rządów oraz poszczególnych idei – starają się przekonać czytelników, że nie ma obiektywnej prawdy.

Te dwie strategiczne narracje (antynatowska oraz antyunijna) idą w parze z celami polityki zagranicznej Rosji, dążącej do podminowania spójności NATO oraz UE. Jednocześnie mogliśmy zaobserwować narracje specyficzne – „szyte na miarę” dla danego kraju. Istnieje silna antyukraińska narracja w **Polsce** związana ze zbrodnią wołyńską (np. [„Ukraińcy twierdzą, że wschodnia Polska to okupowana zachodnia Ukraina”](#), [„zamach stanu na Ukrainie inspirowany przez USA”](#) lub [łączenie Prawego Sektora z rzezią wołyńską](#)).

Wydaje się, że w przypadku Polski antyukraińska narracja odgrywa najistotniejszą rolę. W **Czechach** najważniejszą narracją poruszaną przez kanały dezinformacji były kwestie związane z uchodźcami z krajów arabskich oraz niebezpieczeństwem islamizacji Europy. Konkretnie tematy dotyczyły zbrodni popełnionych przez migrantów w miastach europejskich, ataków terrorystycznych lub możliwości wprowadzenia prawa islamskiego. Kryzys migracyjny często przedstawiany był jako zaplanowany spisek globalnej elity lub przykład niezdolności europejskich polityków do znalezienia skutecznego rozwiązania. W **Moldawii**

antyunijna narracja wydaje się odgrywać najważniejszą rolę. Bezpośrednie oraz pośrednie przekazy starają się celowo zaszczerpić w moldawskim społeczeństwie kilka koncepcji, np.: „Europa wkrótce się rozpadnie”, „USA oraz Europa sprawiają, że Rosja musi się bronić oraz chronić sprawiedliwy system międzynarodowy”, „rząd w Kiszyniowie rządzony jest z zewnątrz oraz jest niezdolny do tego, by decydować o sobie”, „Moldawia może powtórzyć los Ukrainy, jeśli jej elity nie zmienią orientacji na prorosyjską”, „wejście Moldawii do Unii Europejskiej jest niemożliwe, a układ stowarzyszeniowy jest wbrew interesowi narodowemu”.

Jedną z technik stosowanych do rozpowszechniania wprowadzenia w błąd jest publikowanie artykułów, które sprawiają wrażenie tekstów informacyjnych, choć w rzeczywistości są opiniami, co sprawia, że trudniej jest je odnotować. Mieszanie opinii oraz faktów to częsta praktyka obserwowana w Internecie, szczególnie jeśli chodzi o polską wersję *Sputnika*. Taką obserwację odnośnie do Ukrainy odnotowali także analitycy ukraińscy.

Jeśli chodzi o **Węgry**, zaskakująco mało informacji zostało „uszytych na miarę” węgierskiego odbiorcy – nie podjęto wątków antyrumuńskich, antysłowackich czy

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

| Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

37

nacjonalistyczno-rewizjonistycznych, dość żywych w niektórych warstwach węgierskiego społeczeństwa. Podatny grunt znalazła tu jednak narracja antyimigracyjna – prowadziły ją zarówno prokremlowskie kanały dezinformacji, jak i media kontrolowane przez węgierski rząd.

Na **Słowacji** możemy zaobserwować natomiast różne tematy oraz formy propagandowych informacji. Artykuły skupiają się na wspieraniu antyamerykanizmu i neutralności oraz panslawizmie, zamiast propagować typowe prorosyjskie poglądy. Wiele tekstów zawiera błędy gramatyczne – są bowiem słabymi tłumaczeniami wersji rosyjskojęzycznych.

Z kolei kluczowe narracje w **Ukrainie** możemy podzielić na cztery kategorie: „Ukraina jako państwo upadłe”, „niebezpieczni Ukraińcy”, „Ukraina łamie porozumienia mińskie” oraz „wszyscy kochają Rosję”.

Nawet jeśli Twitter nie odgrywa głównej roli w V4 (np. na Węgrzech oraz w Polsce) jako kanał dezinformacji, nie można go pomijać. Tak jak Facebook oraz YouTube może stanowić bowiem skuteczne narzędzie do szerzenia dezinformacji.

Rekomendacje

Ośrodki naukowe/think tanki powinny skoncentrować się na:

– **tym, kim są grupy docelowe**, na które mogą wpłynąć opisane kanały, używając manipulacyjnych technik, oraz jaki może być tego możliwy efekt.

– **autorach dezinformacji**: jakie są ich motywacje, czy chcą publicznie bronić swojej pracy oraz jakie jest zaplecze opisywanych kanałów (jaki jest ich model biznesowy oraz jak wysoki jest poziom współpracy między tymi kanałami?).

– **edukacji społeczeństwa**: dziennikarzom warto wyjaśniać, by nie cytowali fałszywych informacji; politykom – aby nie używali mediów alternatywnych; firmom, aby nie reklamowały się na takich portalach; emerytom, aby zrozumieli, że są podatni na silnie emocjonalne informacje; uczniom oraz studentom, aby mogli nauczyć się krytycznego myślenia na jak najwcześniejszym poziomie edukacji.

Ośrodki analizujące dezinformację, fact-checkerzy:

– **Należy być świadomym ograniczeń** wynikających ze strategii obalania dezinformacji.

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

| Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

38

formacji (co chcemy osiągnąć, kogo chcemy informować?).

– **Wyniki badań warto przedstawiać w językach narodowych** (jednym z podstawowych problemów związanych z produktami East Stratcom Task Force jest to, że nie są produkowane we wszystkich językach UE) oraz poprzez inne kanały o szerokim zasięgu (media głównego nurtu, w tym kanały telewizyjne oraz tabloidy).

– **Trzeba badać nowe platformy**, np. z Snapchat, bo głównie korzysta z nich młodzież.

– **Warto nie tylko obalać pojedyncze fałszywe informacje, ale też próbować analizować generalne wzory działania, a także angażować konkretne grupy odbiorców** (np. Zvolsiinfo – grupa studentów w Czechach – prowadzi spotkania w szkołach na temat wyzwań związanych z dezinformacją).

Ośrodki państwowe:

– **Muszą być świadome problemu związanego z propagandą oraz w aktywny sposób komunikować się z odbiorcami** w celu zminimalizowania ryzyka związanego z brakiem informacji.

– **Powinny zachęcać firmy internetowe**, takie jak Facebook czy Google, do rozwoju oraz użycia narzędzi do zwalczania fałszywych informacji, profili oraz innych narzędzi wpływu.

Dodatkowe wnioski

– Trzeba mieć świadomość, że analizowaniu technik dezinformacji należy poświęcić odpowiednio dużo czasu. Z jednej strony trzeba przy tym zachowywać czujność badawczą (być na bieżąco z tym, co pojawia się w Internecie), a z drugiej dystans (zbyt duża popularyzacja tego tematu niesie bowiem za sobą ryzyko zachęcania do aktywności dezinformacyjnej).

– Warto brać udział w regularnych spotkaniach przedstawicieli Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz Ministerstwa Obrony Narodowej z dziennikarzami, którym powinny być przekazywane przykłady technik dezinformacyjnych stosowanych wobec administracji rządowej (np. [fałszywe wypowiedzi Bartłomieja Misiewicza wobec generała Skrzypczaka](#) czy [fałszywe oświadczenia generała Różańskiego, który jakoby wzywał do protestów w Wesolej przeciwko ministrowi obrony narodowej Antoniemu Macierewiczowi](#)).

WOJNA INFORMACYJNA W INTERNECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

39

- Ministerstwa edukacji powinny wprowadzić nowy przedmiot do podstawy programowej: krytyczne myślenie (idąc za przykładem Szwecji, gdzie od 2018 r. dzieci będą uczone, jak rozróżnić fałszywe informacje od prawdziwych). Inwestycja w edukację to długoterminowy cel w walce z dezinformacją. Zmiana ta powinna być poprzedzona dedykowanymi warsztatami dla nauczycieli, które mogłyby być przeprowadzone przez organizacje pozarządowe.
- Warto zastanowić się nad wprowadzeniem systemu alarmującego, który ostrzeżałby kluczowych interesariuszy (administracja publiczna, dziennikarze) w razie zwiększonego ryzyka intensyfikacji dezinformacji w określonym czasie (szczyt NATO, Narodowy Dzień Pamięci Ofiar Ludobójstwa dokonanego przez ukraińskich nacjonalistów na obywatelach II Rzeczypospolitej Polskiej). System mógłby przypominać alarmy antyterrorystyczne.
- Należy przeprowadzać regularne warsztaty dla urzędników państwowych na temat sposobów walki z dezinformacją. W tym kontekście potrzebna jest ściślejsza współpraca między organizacjami pozarządowymi prowadzącymi projekty badające dezinformację a administracją publiczną.
- Aby odnieść się do problemu głównej antyukraińskiej narracji w Polsce, która stara się wbić klin między Polską a Ukrainą, rekomendujemy dziennikarzom w obu krajach, aby wzmacniali nieformalne kontakty, np. poprzez tworzenie specjalnie dedykowanych grup w mediach społecznościowych, które mogłyby służyć jako centralne miejsce wymiany informacji w sytuacjach, gdy w Internecie pojawiają się podejrzane artykuły mogące mieć negatywny wpływ na relacje między Polską i Ukrainą. Takie miejsce mogłoby służyć jako pierwsza linia obrony przed informacjami pochodzącymi z niewiarygodnego źródła.
- Należy wzmocnić czujność w okresie istotnych dat związanych z wydarzeniami politycznymi czy rocznicami (w przypadku Polski dotyczyło to szczytu NATO w Warszawie, gdy ukazały się fałszywe wywiady z polskimi generałami, rocznicy zbrodni wołyńskiej, przyjazdu amerykańskiej brygady do Żagania w ramach wzmocnienia wschodniej flanki NATO), ale też spontanicznych zamieszek czy wydarzeń, które w szczególny sposób polaryzują społeczeństwo. Prokremlowska maszyna propagandowa chętnie wykorzystuje tego typu wydarzenia (np. pobicie 14-letniej nastolatki przez jej rówieśników w Gdańsku oraz [odwrócenie tej historii przez rosyjskie i](#)

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

40

[ukraińskie media](#), czy zamieszki w Ełku związane ze śmiercią 21-letniego Daniela) – w interesie Kremla leży bowiem, by obraz Polski był przedstawiany w negatywnym świetle (jednym z celów propagandowych Kremla jest przecież wyizolowanie Polski od NATO i Unii Europejskiej), co jest w interesie Kremla.

– Należy ujawniać, kto stoi za stronami rozpowszechniającymi prokremlowską propagandę. Powinno być to celem dziennikarzy śledczych, mediów oraz służb specjalnych.

– Należy wskazywać i ośmieszać (*name&shame*) autorów dezinformujących materiałów, np. poprzez obalanie ich tekstów i ujawnianie społeczeństwu ich działalności.

– Podnoszenie świadomości na temat prokremlowskiej dezinformacji powinno być jednym z celów mediów publicznych. Temat ten winien być od czasu do czasu umieszczany w głównych serwisach informacyjnych.

– Należy wspierać produkcję filmów dokumentalnych podkreślających problem prokremlowskiej dezinformacji. Powinny być one emitowane przez telewizję publiczną w godzinach największej oglądalności.

– W Polsce warto utworzyć instytucję składającą się z dziennikarzy, polityków, historyków i językoznawców zajmującą się monitorowaniem, analizowaniem i przewidywaniem dezinformacji. Powinna powstać przy Kancelarii Prezesa Rady Ministrów (potrzebny jest silny mandat) i być centralnym ośrodkiem wysiłków rządu w zakresie komunikacji strategicznej.

WOJNA INFORMACYJNA W INTERECIE

PRZECIWDZIAŁANIE PROKREMLOWSKIEJ DEZINFORMACJI W PAŃSTWACH EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

41

Partnerzy: API, CEID, CSM, PSSI, SFPA, STOPFake

Strona internetowa: <http://informationwarfare.csm.org.pl/>

Projekt współfinansowany z Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego

www.visegradfund.org

CSM jest niezależnym, pozarządowym ośrodkiem analitycznym zajmującym się polską polityką zagraniczną i najważniejszymi problemami polityki międzynarodowej. Fundacja została zarejestrowana w 1996 r. CSM prowadzi działalność badawczą i edukacyjną, wydaje publikacje, organizuje konferencje i spotkania, uczestniczy w międzynarodowych projektach we współpracy z podobnymi instytucjami w wielu krajach. Tworzy forum debaty i wymiany idei w sprawach polityki zagranicznej, relacji między państwami oraz wyzwań globalnego świata. Działalność CSM jest adresowana przede wszystkim do samorządowców i przedsiębiorców, a także administracji centralnej, polityków, dyplomatów, politologów i mediów. Od 2009 r. CSM jest uznawany za jeden z najlepszych think tanków Europy Środkowo-Wschodniej w badaniu „The Leading Public Policy Research Organizations In The World” przeprowadzanym przez Uniwersytet Pensylwanii.

Centrum Stosunków Międzynarodowych ul. Mińska 25, 03-808 Warszawa t: +48 22 646 52 67

 www.twitter.com/CIR_CSM

 www.facebook.com/CIR.CSM

CENTRUM
STOSUNKÓW
MIĘDZYNARODOWYCH